

„მოგზაური“ წელიწადში ღირს 5 მან. ნახევარ წლით 3 მ. ცალკე ნომერი 10 კ. ადრესი: თფილისი, ნიკოლაძე ქ. № 44.

მოგზაური

რედაქცია ღია ყოველ დღე: დღის 10 საათ. შუადღის 1 საათამდე, და საღამომ: 6 სათ. 7 საათამდე.

სოციალ-დემოკრატიული შუამავალი

№ 16.

კვირა, 1 მაისი 1905 წლისა.

№ 16.

შინაარსი: დღევანდელი მდგომარეობა, ფ. მახარაძისა.—ომის ამბები.—სხვა-და-სხვა ამბები.—კორესპონდენტები.—შინაური მიმოხილვა.—ბასი, ეშმაკისა.—შილერი.—წერილები გლეხისადმი, ივ. გამარ-თელისა.—მასწავლებელთა კრების გამო, ნ. კ—ძისა.—ფურნალ გაზეთე-ზიდან.—რუსეთის ქრონიკა.—უცხოეთის ქრონიკა.—სოფ. ფლევის გლე-ხების მდგომარეობა.—ბიუროკრატია და მუშაობა მოთხოვნანი.—საფრან-გეთის ისტორიიდან (გაგრძელება).—ანისა.—წუხილი რედაქციის მიმართ.

დღევანდელი ვითარება.

რუსეთის ხალხის განმათავისუფლებელი მოძრაობის პირველი ხანა უკვე დამთავრდა და დღეს ჩვენ ამ მოძრაობის მეორე ხანაში ვიმყოფებით. ამ ორ ხანას შორის, მიუხედავით იმისა, რომ იმათ სულ მცირე დრო ყოფს, დიდი განსხვავებაა. პირველ ხანაში დღევანდელ მოძრაობას არ ჰქონდა მიღებული გარკვეული სახე. საზოგადოების სხვა-და-სხვა ელემენტების, ჯგუფების თუ კლასების წარმომადგენელთა განცხადებებში თუ მოთხოვნებში იხატებოდა საერთო უწყაყოფილება არსებული ბიუროკრატიული წესწყობილების წინააღმდეგ. ყველანი თითქმის ერთხმით ვიძახოდნენ, რომ დღევანდელ პირობებში ცხოვრება აღარ შეიძლება. ეს იყო პირველი, თუმც მდგარი, მაგრამ ჯერ კიდევ გამოურკვეველი და განუსაზღვრელი პროტესტი. დიდი ხნიდან დაყრუვებულ და დამუნჯებულ საზოგადოებას ეცქრივ, თითქმის შოულოდნელათ მიეცა საშუალება საჯაროთ, აშკარათ და დაუფარავათ გამოეთქვა თავის გულის წადილი, თავის ნაღველი და გასაქირი; ხანგრძლივმა მონობამ, ბიუროკრატის სრულმა და განუკითხავმა ოპკამ და მისმა სასტიკმა და უღმობელმა ზომებმა ყოველგვარი ცოცხალი აზრის, თავისუფალი სიტყვის და აზროვნების აღმოსაფხვრელათ მიმართულმა საზოგადოება დააშინა, დააბეჩავა და გაათახსირა. და თუ ასეთ საზოგადოებაშია შესაძლებელი შეიქნა მდგარი და ენერგიული პროტესტის გამოცხადება, არსებული წესწყობილების დაგმობა, ეს მხოლოდ იმას მოწმობს, რომ საზოგადოება აუტანელ პირობებში იყო ჩაყენებული, რომ იმას გასაქანი აღარა ჰქონდა: ან უნდა განეგრძო ცხოვრება ძველებურათ, რაც მის დაღუპვას მოასწავებდა, ან შეჩერებულიყო და დეგმო ყოველივე ის, რამაც იგი ამ უფსკრულამდე მიიყვანა. როგორც ვთქვით, საზოგადოებამ ეს უკანასკნელი გზა არჩია. ასეთი იყო საზოგადოების გამოფხიზლების პირველი ნაბიჯი, რაც დღევანდელ მოძრაობის პირველ ხანათ უნდა ჩაითვალოს. საზოგადოებამ, ანუ უკეთ რომ ვთქვათ, სხვა-და-სხვა საზოგადოებრივმა ჯგუფებმა და კლასებმა ჯერ კიდევ სრულებით არ იცოდნენ, თუ რა გამოვიდოდა, როცა ისინი უწყაყოფილებას აცხადებდნენ და დღევანდელ წესწყობილების ძირიანათ შეცვლას თხოულობდნენ. მაგრამ პირველ ციემცხელებას უნდა ჩქარა გაეყოლა. საზოგადოების სხვა-და-სხვა ჯგუფებსა და ელემენტებში სხვა გვარი მუშაობა უნდა დაწყებულიყო და დაიწყო კიდევ. და აი აქ გამოირკვა, რომ

გარდა ბიუროკრატიული რეჟიმისა, რომელიც ყველას სულს უბუთავს, რომელიც ყველასათვის აუტანელი შექმნილა, დღევანდელ საზოგადოებას კიდევ მეორე ნაირი სატიკიარი აწუხებს. ჩვენ ვამბობთ იმ განხეთქილებებზე, იმ წინააღმდეგობაზე, რომელიც არსებობს შრომელ, მუშა ხალხსა და მუქთახორა ბურჟუა-კაპიტალისტებს შორის. მართალია, ეს განხეთქილება აქამდისაც აშკარა იყო, მაგრამ დღეს ეს კიდევ უფრო ნათელი შეიქნა. უკიდურეს კონსერვატიულ ელემენტებს რომ თავი დაეანებოთ, რუსეთის ბურჟუაზიის უმდიდრესმა ნაწილმა (შინოვისტები) ერთი მხრით და თავად-აზნაურობის უმრავლესობამ მეორე მხრით უკვე შეიმუშავეს თავისი პოლიტიკური პროგრამა, რომლითაც უარყვეს სახელმწიფო წესწყობილებაში ძირითადი ცვლილების მოხდენა და თავის თავი გამოაცხადეს თვითმპყრობელობის მომხრეებათ და დამცველებათ. რაც შეეხება ინტელიგენტთა ჯგუფებს, როგორც არიან ლიტერატორები, პროფესორები, ექიმები, ინჟინრები და სხვ., ესენი შარაალია თხოულობდნენ დემოკრატიული ხასიათის რეფორმების მოხდენას, და უწინარეს ყოვლისა დამუქუნებელი კრების მოწვევას, მაგრამ, სამწუხაროთ, ისინი ხალხთან დაშორებული არიან, თუმც იმავე დროს თავიანთ მოთხოვნებს ხალხის, უფრო ხშირათ შრომელი ხალხის, სახელით ასაღებენ. თავის-თავათ იგულისხმება, რომ ყველა ესენი უმეტესს ნაწილათ ბურჟუაზიის წარმომადგენლებში და მათი იდეოლოგიები არიან. ამიტომ დღეს თითქმის ყველა კრებებსა და მიტინგებზე პირველ ადგილას წამოყენებულია პოლიტიკურ თავისუფლების საკითხი და თითქმის სრულებით მიფუჩჩებულია სოციალური ხასიათის კითხვები. მხოლოდ მუშა ხალხის პროგრამაში შედის 8 საათის სამუშაო დღის შემოღება და სხვა ამავე ხასიათის მოთხოვნები.

სამწუხაროა აქ ის არის, რომ მუშა ხალხს, რომელმაც წარმოუშაბა მთელი ეს მოძრაობა, რომელმაც შესაძლებელი გახადა, რომ დღეს რუსეთის დაბა-ქალაქებში და თითქმის სოფლებშიაც იმართება კრებები და მიტინგები, სადაც რუსეთის ბურჟუაზიის წარმომადგენლები და იდეოლოგიები იმუშავებენ და აცხადებენ თავიანთ პოლიტიკურ მოთხოვნებს, სრულებით ივიწყებენ და მხოლოდ სიტყვის დასაშვანებლათ თუ იხსენიებენ მის სახელს. იმას არაეინ კითხულობს, თუ ვინ უდგას სათავეში დღევანდელ მოძრაობას, თუ ვინ ასულდგმულებს და მატებს მას ცხოველ-ყოფველ ძალას. ერთთა-ერთი გასამართლებელი საბუთი ბურჟუაზიის იდეოლოგიებს ისა აქვთ, რომ ხალხს არ ეამის თავის სარგებლობა, პროლეტარიატმა არ იცის, თუ რა არგებს მას. და აი ისინი ხალხის სახელით ადგენენ სხვა-და-სხვა გეგმებს და სამუქმელო პროგრამებს. იყო დრო, როცა ხალხის სახელით მოქმედებდნენ არა თუ მარტო ბურჟუაზი-ბერალები, არამედ ქვეყნის დამღუპველ მთავრობათა წარმომადგენელნიც-კი. მაგრამ ეს დრო სამუდამოთ წაივდა. ხალხის (ჩვენ ვამბობთ მუშა ხალხზე) დღევანდელი გამოფხიზლება არ

არის შემთხვევითი; იგი აღმოცენებული და განვითარებულია დღევანდელი საზოგადოებრივ ცხოვრების ნივთიერ პირობებში. თავისი მდგომარეობის გასაუმჯობესებლათ მუშა ხალხი იბრძოდა წინეთაც, როგორც მონაზის, ისე ბატონ-ყმობის დროსაც. მაგრამ ეს ბრძოლა არ იყო დამყარებული თავის-თავის მდგომარეობას შეგნებაზე; იმას არ ჰქონდა მიზნით საზოგადოების სხვა-და-სხვა წოდებებით და კლასებით დაყოფის მოსპობა: ეს ასე იყო იმიტომ, რომ ამის განსახორციელებლათ არ არსებობდნენ ნივთიერი პირობები. მხოლოდ მას შემდეგ რაც თანამედროვე კაპიტალისტურმა წარმოებამ თან-და-თან გამოაცალა ხალხის უმრავლესობას წარმოების იარაღები, რომლებშიაც მიწას უპირველესი ალაგი უქირავს, და წინანდელ დაქსაქსულ და გაფანტულ მუშებს თავი მოუყარა დიდ სამრეწველო და სააღებ-მიცემო ცენტრებში, მხოლოდ მაშინ ჩაიყარა საძირკველი მთელი მუშა ხალხის შეერთებისა და პოლიტიკური და ეკონომიური მონაზისაგან განთავისუფლებისა და საერთო საზოგადოების კლასებით დაყოფის მოსპობისა. ხალხის კეთილის-ყოფელნი ყოველთვის იყვენ, რომელთაც მართლაც სურდათ ხალხის ხსნა ტანჯვისა და გაქირავებისაგან, რისთვისაც ისინი თხოულობდნენ სხვა-და-სხვა რეფორმების მოხდენას, მაგრამ ისინი არსებული წესწყობილების ფარგლიდან არ გამოდიოდნენ. ისინი დარწმუნებული იყვნენ, რომ დღევანდელი ბურჟუაზიული წესწყობილების შეუცვლელათა და დაფარული იქნას ყოველგვარი დაზავებისა და შევიწროებისაგან, მაგრამ ასეთი ფიქრი მარტო ოცნება გამოდგა. მუშა ხალხის მდგომარეობა, რაც დრო გადიოდა, სულ უფრო და უფრო მწვევდებოდა და უარესდებოდა. მას ვერ მშვევოდნენ ვერც რეფორმები და ვერც მისი კეთილის-ყოფელები. მაგრამ ასე ყოფნა, სამუდამოთ ამ მდგომარეობაში დარჩენა, შეუძლებელი იყო. თუ მართლა ქვეშაობა და სიმართლე მარტო ოცნება არ არის, თუ ოდესმე ეს დიდებული მცნებანი უნდა განხორციელებულიყო დედაშიწაზე, იმ შემთხვევაში საზოგადოების უმრავლესობა, მუშა ხალხი, უნდა განთავისუფლებულიყო მუდმივი ტანჯვისა და შევიწროებისაგან. მაგრამ როგორ მოხდებოდა ეს? ნუ თუ მუშა ხალხს დაიხსნიდნენ შევიწროებისაგან ისინი, ვინც მისი ოფლით სუქლებიან? ან შეიძლება მუშა ხალხს შეველა ისე თავისთავთ მოველინებოდა? რასაკვირველია, რომ არც ერთი მოხდებოდა და არც მეორე. მაშ რა გზით, რა საშუალებით უნდა მოხდარიყო მუშა ხალხის განთავისუფლება? ამის საშუალება თვით მუშა ხალხს ეჭირა ხელში. ეს იყო თავისი კლასიური მდგომარეობის შეგნება და ამ მიზნით მთელი მშრომელ ხალხის გაერთიანება მთელი დღევანდელი ბურჟუაზიული წესწყობილების დასაშობათ. ამაზე დამყარდა მარქსის სოციალისტური მოძღვრება, რომელიც თავის დროის ქვეშ იკრებს მთელი ქვეყნის მუშა ხალხს, აგროვებს ძალას, რომ ბოლო მოუღოს დღევანდელ წესწყობილებას, რომელიც დამყარებულია კერძო საკუთრებაზე და დაქირავებულ შრომაზე.

ამ ნაირათ მუშა ხალხის მსხნელი მისი განმათავისუფლებელი უნდა შეიქნეს თვით მუშათა კლასი. ეს როლი არ შეიძლება მან სხვას დააკისროს. მუშა ხალხის მოძრაობა მხოლოდ ამიტომ არის ძლიერი, ამიტომ არის იგი თავზარ-დამცემი ყველა იმათთვის, ვინც მისი ოფლით ცხოვრობს, ვინც მისი სისხლით იცემა.

მაგრამ აშკარაა, რომ რუსეთის მშრომელი ხალხი ერთი დაკვრით დღეს ვერ განთავისუფლდება პოლიტიკურ და სოციალურ მონაზისაგან. ჯერ იგი უნდა განთავისუფლდეს პო-

ლიტიკურათ. მაგრამ პოლიტიკური თავისუფლება მარტო მისთვის როდია დღეს საქარა, მარტო მის მისწრაფებას როდი შეადგენს. პოლიტიკური თავისუფლება საქარა აგრეთვე ბურჟუაზიისათვისაც, მაგრამ მაშინ როცა პროლეტარიატი სისხლს დვრის ამის მოსაპოვებლათ, ბურჟუაზია მხოლოდ მიტინგებს და კრებებს მართავს, და კამათობსიმაზე თუ როგორ ისარგებლონ მომავალ დამფუძნებელ კრებაში საარჩევნო უფლებით, ან როგორ უნდა იქნენ არჩეული იქ ხალხის წარმომადგენლები. ერთ და იმავე დროს სასაცილოცა და სამწუხაროც არის ასეთი გარემოება: მუშა ხალხმა გამოაწვია, შექნა დღევანდელი განმათავისუფლებული მოძრაობა, და იმავე დროს ბურჟუაზიის წარმომადგენლები კრებებს მართავენ და თათბირობენ, მიუკეთ თუ არა ხალხს უფლება მონაწილეობის მიღებისა დამფუძნებელ კრებაში. აი როგორ უყურებენ ისინი ხალხს.

ფ. მახარაძე.

ომის აგებენი.

დიდი ხანია ჩვენს გაზეთში ომის შესახებ არაფერი დავწერილა და ეს იმიტომ, რომ დიდი ხანია ომის ველზე ყურადღების ღირსი არაფერი მომხდარა. ესეც არ იყოს შორეულ აღმოსავლეთის ომმა თითქმის დაპარგა თავისი მნიშვნელობა: ყხლა ისე გაფაციკვებით აღარაინ კთახულობს კუროკია და ტოვოს ამბებს, როგორც ეს ამ ნახევარი წლის წინათ იყო; მიზეზი ყველასათვის ცხადია: რუსეთის შინაური ცხოვრება იმდენათ გამოიკვალა, იმდენათ გადასხავფერდა, რომ უყურებ და ვერა სცნობ, ნუ თუ ეს ის რუსეთია, რომელიც ამ ერთა წლის წინათ ასე ბნელი და უსიკოცლო იყო, ნუ თუ ეს სოფლები, ეს ამოძრავებული ხალხი ის ხალხია. რომელიც ამ ერთი წლის წინათ მთავრობის ბურჯს წარმოადგენდა? დიახ. ეს იგივე რუსეთია, მაგრამ გაღვიძებული და აზრით განახლებული? ეს იგივე რუსეთია, რუსეთი ბრძოლის ფეხზე დამდგარი, მაგრამ არა იაზონის დასამარცხებლათ, არამედ თავისი თავის განსათავისუფლებლათ? ეს იგივე ხალხია, მაგრამ არა ურცხვი მთავრობის საშველათ ამდგარი, არამედ მას დასანგრევით და საკუთარი უფლების ასადგენათ! დღეს ბრძოლა, თითონ რუსეთში; დღეს იბრძვის რუსის ხალხი და რუსის მთავრობა, დღეს ერთმანეთს ებრძვიან რუსეთის ბნელი და ნათელი ძალები.

და აი ამ დიდებულ სურათის წინაშე უნებლიეთ კარგავს ელფერს შორეულ აღმოსავლეთის საშინელი სახე. მართალია რუსეთის შინაური საქმეთა მიმდინარეობასთან მჭიდრო კავშირი აქვს რუსთა მხედრობის გამარჯვება—დამარცხებას, მაგრამ რუსეთის ხალხის საქმე აქ რუსეთისავე ქალაქის ქუჩებში გადასწყდება და არა მანჯურის მინდვრებში ან იაზონის ზღვაში.

(ს. ო.)

სხვა და სხვა ამბები.

22 აპრილს ქალაქის გამგეობის დარბაზში უსახელო საზოგადოების მეთვალყურე კომისიის კრება ჰქონდა. კრებამ მოიხილა ის საჩივარი, რომ, ეს მეათე დღეა, უსახელო საზოგადოება არაფერს ღონობს მოძრაობის დასაწყნარებათო. კრებამ, კანონთა მე-1358 მუხლის ძალით, უსახელო საზოგადოება დამნაშავეთა სცნო: საზოგადოება მხოლოდ მაშინ იქნებოდა მართალი, თუ მას მოსამსახურებთან კანონიერი ხელშეკრულება ექნებოდა. კომისიამ დაადგინა: რადგანაც,

ქალაქთან ხელშეკრულობის ძალით, თითო ახალ ლიანდაგზე მოძრაობის შეჩერებისათვის უსახელო საზოგადოებამ დღეში 200 მანათი ჯარიმა უნდა იხადოს და ასეთ ახალ ლიანდაგათ კი სულ მთელი გზა უნდა ჩაითვალოს, იმ მოსაზრებით, რომ საზოგადოთ ელექტრონის მოძრაობა ახალი საქმეა, გადახდეს საზოგადოებას დღეში 1800 მანეთი ჯარიმა, იმ დღიდან და წყებულდი, ვიდრე ელექტრონის ტრამპავი მოძრაობას არ დაიწყებს. დღემდის ეს ჯარიმა ოცი ათას მანათს შეადგენს.

ს. ცხენაილიდან გვატყობინებენ რომ დღიური მუშები, რომლებსაც ახლო-მახლო სოფლებიდან ჩამოდიან და ვაჭართა და მემამულეთა ვენახებში მუშაობენ, გაიფიცნენ და დღიურ ფასის მოპატებას თხოულობენო.

23 აპრილს, კიდევ ჩამოვიდა 50 კაცი თურქესტანის სარკინისგზო სამხედრო ბატალიონისა. ეს ბრიგადაც დემო-ებში გაანაწილეს.

ამ დღეებში, დაბა ბორჯომში, გამოურკვეველ მიზეზებისა გამო, ცეცხლი გასჩენია მის იმპერატორებით უმალღესობის დიდი მთავრის მიხედვლ ნიკოლოზის ძის თივის ფარდულს და სულ გადაბუგულა.

როგორც დღეშეთის მახრიდან იტყობინებია, სოფლებს მუხრანს, ძალისს, მკადიჯვარსა და წილკანში ეგზეკუციო აუხსნიათ, ჯარი თავის ხარჯით იკვებება.

ბორჩალოს მახრის სამრევლო სკოლებში, გლეხთა მოძრაობას გამო, შეწყვეტილია სწავლა.

ქუთაისში მოწვეული მასწავლებელთა კრება, როგორც გაზეთში იუწყებიან, აღარ შესდგა.

ბათუმიდან იუწყებიან: გენერალ-გუბერმატორის მიერ გამოქვეყნებულ, დადგენილებათა თანახმად მკვლელობის, დაქრის, და ამ დანაშაულთა განზრახვის შესახებ საქმეები, თუ ისინი ჩადენილია თანამდებობის აღმასრულებელთა წინააღმდეგ და ეგრეთვე დაწვის, გაძარცვის და მთავრობისთვის წინააღმდეგობის გაწევის საქმეები გადაეცემა სამხედრო სასამართლოს, რომელიც სიკვდილით დასჯის დამნაშავეთ.

ეკლესიებში და საზოგადო კრებებში წესრიგის დამრღვევთ კი გუბერნატორი დასჯის.

28 აპრილს ქ. ნიენი-ნოვოროდში შვა ღამისას ქუჩაში მოუკლავთ ენდარმთა პოლკოვნიკი გრემნერი, დამცველ განყოფილების უფროსი. პოლკოვნიკი თეატრიდან შინ მოდიოდა. მკვლელი დაიჭირეს. დაჭრილია მძიმეთ ერთი ღამის დარაჯი.

29 აპრილს რუსეთის სააგენტომ გვაუწყა, რომ ვიტომიროში (ვოლინის გუბერნია) დიდი ხანია იყო გავრცელებული ხმები აღდგომას ებრაელებს აკლებას უპირობენო, მაგრამ სარწმუნოთ არ მიაჩნდათ. აკლების პირველი საბაბი შეიქნა ებრაელების და გლეხების შეტაკება სოფელ პსიბს. ენების კვირაში ებრაელები გასულან სასეირნოთ ქალაქ გარეთ და გაუვლით გლეხების ნათესი მინდვრები. გლეხებს ტუკებით გამოურეკიათ ებრაელები და მათგან რამდენიმე დაუჭრიათ კიდევ აკლება დაიწყა შაბათს პავლე აგვის უბანში, მაგრამ მოს-

წავლე ახალგაზღობის, პოლიციის და ჯარის ჩარევამ შეაჩერა და მხოლოთ რამდენიმე სახლი აიკლეს. დაქრეს რამდენიმე ქრისტიანი და ებრაელი, ზოგი რევოლუციის ტუკით. ზოგიც ქვეებით და ტუკებით. კვირას არეულობა ძლიერ გავრცელდა; როგორც ქალაქის განაპირა ადგილებში ისე შუა გულ ქალაქშიაც ხულიგანები მოქმედებდნენ ტუკებით და ქვეებით. ებრაელები რევოლუციის ესროდნენ. საბედნიეროთ ქალაქში არ შემოუშვეს ახლობელ სოფლების გლეხები, რომელთა მთელი ბრბოები მოეშურებოდა ამკლებთა დასახმარებლათ. გუშინ ქალაქის მართვის უფლება გადაეცა გარნიზონის უფროსს, რომელმაც გამოუცხადა ხალხს, რომ შეუბრალებლათ იხმარს იარაღს არეულობის ჩასაქრობათ. ამ ზომამ სასურველი გავლენა იქონია, ქალაქი მშვიდდებდა. მოვიდა ღრაგუნთა ორი ესკადრონი. დღეს დასაფლავეს არეულობის მსხვერპლათ გამხდარნი: პროკესიას ჯარი მოყვებოდა. მეოთხე დღეა ქალაქში სიცოცხლე შეწყვეტილია. მალაზიები დახურულია. ორი დღის განმავლობაში უსაქიროესი საგნების და სურსათის შონვაც არ შეიძლებოდა. საზოგადოთ ეს არეულობა გამოურკვეველი და საოცარია. გამოძიება სწარმოებს.

10 აპრილს ყვარელში მოკლეს ხალხის მიერ ამორჩეული დებუტატი ბურკაძე.

თურქესტანის სამხედრო ბრიგადა მემანქანეთა და მათთან შემწეთა, რომელიც ამ დღეებში ჩამოვიდა თბილისში, ასე დაანაწილეს: ბათუმში გაიგზავნა 2 კაცი, სამტრედიაში—4, ხაშურში—4, თფილისში—17, განჯაში—7, ბაქოში—10 და გუმბრში—6.

ს. მუხრანში (ტფილ. მაზრა) ამას წინად 50 ყაზახი გაიგზავნა და იქვე დაბანაკა.

ქალაქ კაკასიის—სტავროპოლში შეიპყრეს სპარსეთის ქვეშევრდომი სამი სოფელი, რომელთაც 2150 პატრონა აღმოაჩნდა.

კორრესპონდენცია

შიგნით კახეთი. ამ ცოტა ხანში თბილისიდან ჩამოსულ იყო ს. წანანდელის შემსუფუე თავადა ზ. ჭავჭავაძე, რომელიც, როგორც ამბობდენ, მთავრობას გამოეკისავნა აჭურ გლეხთა მოძრაობის მიხედვით გამოსაძიებლათ. 9 აპრილს თავადა დააპარა წინანდელის მამასხლისს; მამასხლისსა შემდეგი ზასუხი შემოუთავდა: შე მამასხლისის ადარა ვარ, ვაჭვი ამხსნეს და აბ რადასოვის გი-ახლოთო. ამის შემდეგ დაბრებულ იქნენ „წანუის თავი“, რომელთა სია წინანდეგ წარედგინათ თ. ჭავ—ს., მაგრამ მთავრ უხარი განუცხადეს ცალკე მოლაპარაკებაზე, —თუ გნებავთ გამობძნდი ხალხთან და რაც სათქმელია აჭურ ერთად მოგასმენთო. 10 აპრილს, დილის 11 საათზედ შეუარ თავადა ს. წანანდელის თხზა სოფლის გლეხთა: ქვემო-სედაჩისა, ბუშთისა, ვანქისა და წინანდლის, და შემდეგი სიტუციებით მიმართა მათ: მე ეოვედ წლეგ დედ-მარხვამი დავარები ხოლმე ხაზარებულად აქ, ჩემ სოფელში; აა წელსც გამოვემგზავრე ჩვეულებებისაგებ, მარა ვაბდა, რომ სულ არ მოვსული-ეუ; რადგან არა სასურველი ამბები დამხვდა. მე არ მინდა იმის თქმა, რომ მკვირებს თქვენი მოძრაობა;—ვიცა არა ხართ ვარც მდგომარეობაში, თხოულობთ ცხორების გაუმჯობესებას, მაგრამ ამის მისაღწევათ ძალიან ცუდ ზომებს ხმარობთ, როგორც, მაგალ: ახლების გადაჭრა, ტყეების კოფვა, დაწვა წართმევა და სხვა. მოდი-

ხართ და მართლვეთ ეგვიპტის მე ვრჩები ცაროელ, ვლარობები მე რე მე წამოვალ და წავართმევთ რა იქნება, რა გავითვალაძება ამით... ერთმა გლეხთაგანმა შემდეგი უნახუნა: ჩვენ ძალიან გავიჭვრდებით, დღითიდღე უარესათ ვლარობებით, ათასი ჯურის გადასახადებით ღამის სული ამოვკვდეთ; სულ ხარჯი, ხარჯი, შემოსავალი-გი არსაიდან არც ერთი გრძობი. და აი შეგვეგრძობა, ხელი-ხელს მიგვაცემინა აუტანელმა გავარდობამ; ახალივეთ ჩვენ დღივს თვლი, ვიგორძნით რა გამოუთქმელ ტანჯვა-შევიწროებაში ვიმყოფებით ჩვენ გვერს თავისუფლათ მისიუნიქება, წელში გავწორება, სიბრელ-უსამართლობისაგან თავის დასწვეს! (ამისთანა სიტყვებს სიკვდილი სჯობდა, იგორალა ერთხმით ხლხლმა.) აი ჩვენი მოთხოვნილებანი, ამაში სწორია,—ამ სიტყვებით ერთმა მოხუცმა წინანდელმა გლეხმა ამოიღო ჯობიდან ქალაქი და გადასცა იქვე მდგომ მღვდ. იმნაშიაილს და სთხოვა წაეთხვა. მომდგარმა თავისებურათ თავი გადაქა-გადმოქაჩა, შეეყოშინდა. თვალი არ მიჰქრის და გადასცა თელ. მახრის უფროსის მდივანს, რომელმაც წაეთხვა ქალაქის შინაარსი. მასში იყო აღნიშნული მუხლებით მოთხოვნილებანი, რაც ჩვენ უკვე გვეჩნდა მოხსენებულ ბოლო წერილში. თავადმა მოსამიან-მა წაეთხული-შუბლი შეიჭმუნა და მრისხანები წარმოსთქვა: აი რა დაწერიათ თქვენთვის; მე დარწმუნებული ვარ, რომ არც ერთ თქვენგანს არ მოსვლია ეგ ხარება თავში არც წინათ და არც ეხლა, იქნება არც-გი გესმით, არც იგი თქვენ თათრის რა გინდათ, რას თხოულობთ; რას და ვის ემდურა. მოვიდვენ, ჩაერთვენ თქვენში ვიღაც მანე კაცები, გავერტყენ თქვენი-შორის ბორტო ხარება, გადავრთქნ და ვინ იცის, რას არ გავეთობინებენ. ეს თქვენი დამრიგებელი—თქვენი მტრები არიან და არა მოკეთები, ისინი სხსრბულის დონსინი არიან ამისთვის უნდა გასცეთ, როგორც ბორტოების ჩამდენნი, დაგვისხვლოთ, მოგვეტო ხელში და ჩვენ გაუწორდებით მათ თქვენი დაღუპვის გზაზე დაუნებისთვის. ამის შემდეგ გამოვლანარკა თელავის თავად-ახნ. წინამდევარი თ. ჩოლოყაშვილი: განა არ ვიცით, რომ გაჭირვება გვდგათ. მაგრამ რა ბრალი აქვთ მესამეულებს ამაში; დადინართ სოფლიდან სოფელში წითელი ბარდათ და უვარილ-იეპინით: „გუმარჯობა ძათა-ერთობასო“. განა ის არის ძითა-ერთობა, რომ წართვათ კაცს საკუთრება, ისიც ჩხუბით და ვაი-ვაგლახათ. ავი წინადაც გითხრით, რთე შეძლებისა და გვართ დასამუთფილებული იქნება თქვენი მოთხოვნილება, მხოლოდ ჯერ-ჯერობით დაიტყუეთ; იქნებოთ მოთმინებთ მოგვეცით დრო, ჩვენც გვაქნ სხვა საქმი გასაკეთებელი უფრო უსაქიროესი და შემდეგ... შემდეგ თქვენც გეშეულებათ. (აღბათ ნციონ-სელურ ავტონომიას ელანარკებოდა თავადი შიშლილი კუჭ-დამწვარ ხალხს).

წამოვარდელა უნებ კისერი წინანდლის მღვდელმა და მამართა გლეხებს. ხალხო, მე თუქნა მარწმინეთ, გამაშვეთ (მისი გაშვება წინათ მოხდა), ავი თვალთ მიეურებდით, მაგრამ მე მანც ცუდს არ ვიტყვი და არ მოვიარდებო თქვენითვის. აგურ მეორე წე დიწვდა თქვენგან არაფერი ამიდა რადგან ვხედავ თქვენ გაჭირვებულ მდგომარეობას... აქ უნებ სიტყვა გაწვევინა მტერ-მტერველ ხუცესს გლეხს: იმ დღეს არ იყო, დღეღო, შენმა დიკავნმა ძალით წამართვა უკანსკელი ლიტრა ზური, რომლის იმეღზე დაც მუავლა ცოლ-შვილი! ანა რა დიდი ხნია, რაც შვილი მომიკვდა, არ გახსოვთ განა რა ვაი-ვაგლახით შემარგობებინე სიმი მანეთ მიცვლებული წინ გასაძლიერი? მომდევანი ძალიან გაბრახა ამ სიტყვებში; თელ. მახრის უფროსმა შემდეგით დაათვა ურდობა: უთუოთ აღდგენილი უნდა იქონ სოფლის სისამართლო. (ხალხ, ერთხმით: არ გვიანდა შექრთამე მამასხლხისი, არა)—ცოტა-ხნით მანც, ვიდრე სხვას ამოიჩვენებენ. გარდა ამისა ზარალი, რომელიც მათეკეთ შეამუდგენს (ტყეების გაპაფივით, თუ დაწვით) უნდა გადასადოთ უმტკველოთ, თუ ნებთ არა ძალით; უმთავრესი კიდევ აი რა: უნდა მოგვეტო ხელში ის ზირები,

რომელნიც აგრელებენ თქვენში ცრუ ხარებს, გადღეკებენ, გაქეზებენ დაღუპვის გზაზე. ისინი არიან მოღალატენი მოვარობისა და ხალხისა, მამასდასე—დონსინი სსსკელიას. ეს მოღალატეობა და „მიზეზთა გამოძიება“ გათავდა მით, რომ ჩაქეზეს სოფლებში ეახსნები, რომელნიც თავანთებურათ დათარეშობენ სწავალი გლეხების ფუხებაში. იმდღეს ჩემი უერთი გავიგებე რაგორ შესწობდენ სხვა-და სხვა სოფლის დედაკაცები ერთმანეთს: ეს რა ცუდსილა მოგებდეს, გავიანია, ქა? სილაცა ეს ვინადოთ, ვოსოფლობით ცოტა სული მოგვანბურებისეთ, შიშლილით ღამის სული ამოვკვივადენო და ახლა თავისი ბრუნები მოგვანება თავს შესახსნათ! როგორც მგლები, ისე დარბიან, სიდაც რას მოახელებენ იტაცებენ; ვარგი შინაურებივით შემოდან სხლში და გაქვთ რაც მოქეზებთა. ქათმებს ხომ მუსრი გაავლეს,—ერთი-ორი დედალი მუვანდა თქვა ერთმა გულ-დამწვარმა ბებრმა; და ისე გაქვრეს, რომ თვალც ვეღარ შეეპწარს. მართალია გლეხი ხალხი სულ მუდამ დაჩაგრულია, ბედ-შეგები ვიყავით იმ თავითე, მაგრამ ეხლა ბოლოს და ბოლოს უფრო წიხლი დაგვკატრეს, შებრალება აღარ არი, როგორც უნო ცხოველებს, ისე გვეტყვიან; დაიტქვენ ჩვენი დამტყვევი და დამღუპველი,—დაათვა ჩვილი თვალცრემლიანმა მოხუცმა.

მეოცე საუკუნე.

გორი. გორის არსებობა უხსოვარი დროიდან იწყება, მაგრამ დირს სხსოვარი ვი ამ სავლადე ულაცქი დღემდისაც ვი ვერა შეუქმინა: არც სამეთხველო, არც თეატრი, არც ახნო, არც რივიანი ბაღი, არც რივიანი განათება, არც რივიანი და სუფთა ქუჩები და არც... მაგრამ რამდენი „არც“ უნდა მოვთვალო! „თავებო“ ამ ბებრ ქალაქს ვინ გინდათ, რომ არ უოლოდეს: ღერქალი, სოვდაცარი, ზღვრატო, ექამი და ბოლო დროს ზედატოცი... არც ერთის „თავებო“ გორს ვერ გამოხანა თავი, ვერც ერთმა „სარდალმა“ ვერ გამოხინა რივიანი სარდალობა, ვერ წასწია წინ ქალაქი.

„წარხინებული“ და „ბრწინავალი“ წოდება, მღვდელი და ბერი, სოვდაცარი და ბურთორატო, ეველა ეს „მარდინი“ ტანტისანი უკან და უკან მიიწვიან დღეს და იმედა თუ ასე სისწრაფით გავრძელდა ეს უკან სულა, ეს ვაუბატრებო ჩქარა მადწვევენ უფსრულის კიდელის და მამინ ვი მშვიდობით წარსულე დადებამ!

გორზე მოგახსენებდით. ზედატოცი თავი ვი ერთი თვეა რაც აირჩია ქალაქმა და მისგან ბებრ რასმე მოვლან, მაგრამ მე ვი ვფიქრობ, რომ იმასაც ჩვეულებრივი გორული ძილი ჩათორევენ, რადგანაც ძნელი ერთმა კაცმა, რავინდ ზატოსისნი და ნიკორეიცი ეოს იგი, შექმინს იქ რამ, სდა არგვივო; ეკრეთ წოდებულ გორის სხოვალეობის თეიციალურ ნაწილში გულის საკლავ მაქნარებისა და ახატანს ამხევეს. ასეთია „ძველა“ გორი. სამავიეროთ და სსსხსრულოთ „ახალი“ გორი ვი დად იმედს იძლევა და სამვიდრო-სსსიტცხლო ბრძოლისთინ ემზადება „ძველი“ გორის დასამხობათ, და ახალი თავის მოღვაწეობაც იმასეა დამოკიდებული, თუ რომელი „გორისკენ“ იქნება მისი სიმპატია-ანტიპატია მიმართული...

ყემით მე ჩამოვთვალე თუ რა არ გაახნია გორს. სსსართლიანობა მოითხოვს ისიც ადვინშნო, თუ რა გაახნია მას. ერთათ ერთი სსხოვადო საქმი, რომლის განხორციელება შესძლვა ქალაქმა ამ სსამი წლის წინათ, ეს არის გორის სსქალაქო ქსენობი, რომელიც ათი წლის დავიდარბის შემდეგ ძლივს დაარსდა 1901 წლის მიწურულში. ეს უკაცრავათ სიტყვაა ქსენობი, რომელიც შესდგებოდა და შესდგება დღეს 4 თათისაგან, ჯერ ქალაქის ერთ განაზარს მოათავსეს, ერთი წლის შემდეგ მეორე ადგილას გადაამბინეს და შარშან შემოდგომასე კიდევ სხვან უკრეს თავი. ეოველავე სახოვალეო დაწესებულება, რაც ხანი გადის უფრო და უფრო უნდა ფართოვდებოდეს და უმჯობესდებოდეს; ამას მოითხოვს სახოვალეო მოთხოვნილების განვითარება, ზრდა და მატება. თუ ერთის მხრით ქსენობის სსქარება თან და თან გაიზარდა, მეორე მხრით ქალაქის

მუშები ვერ ურჩევდებიან იმ აზრს, რომ სკატორა ქსენონის თან და ახსურა გაუმჯობესებას, როგორც ჰიპოკრატეს მხრით, აგრეთვე სხვა და სხვა სკატორ ნივთსა და იარაღსა შეეხებო. მიუხედავად ამისა ქალაქის მუშები ერთხელ გადაწყვიტდნენ ბიუჯეტს არც უშვებდნენ და არც უმატებდნენ; ექიმის წყალობად 600 მ., შერობას ჭირა 240 მ., წმინდების და სხვა სკატორ მასლები 100—120 მ., ფერმადს 360 მ., სკატორის 150 მ. ასე რომ ქალაქი ხარჯავს ამ დიდთ სკატორ სავსე არა უმეტეს 1300—1500 მანკის. აქედან 720 მ. (60 მ. თვეში) შემოსდის ქალაქს ავსთმელთა განხორციელების ფასით. (თითო განხორციელება 30 გ.) ასე რომ ნახევარს ამისა, რასაც ხარჯავს ქალაქი ქსენონზე, უფრო იხრებენ. თუ ყოველ წელიწად ბიუჯეტს ქალაქი ვერ გადაიღებდა, სკატორ იგივე განხორციელებოდა შეზღუდული ფული მანერ ქსენონის განხორციელებისათვის გადაეღო; მაგრამ არა, ამის არ შერებდნენ, ადამიანი იმდენი რომ ქსენონის მუშობის თვალთ უნებრან და რაც განსაკუთრება, როცა ის სხვადასხვა მდგომარეობაშია დგას. ამ დღეებში დავათვლითვე ეს ქსენონი; ავსთმელთათვის (თითვე სქესისა) დანაშაულია ორი ოთხი, ერთ იმთავსაში ორი დაჭრილი ადამიანი წყენ (ყოფილან ბუერი, მაგრამ გაწირილან) ერთი მათგანი; მარტოზოვი, მსხვერპლია 14 მარტს გორში მომხდარ ზოლიცურ ძალმომრეობის; როცა უარადო მანითვის ტანტების ბოქსული ავლიშვილის ბრძანებით სხვადასხვა თოფები დაუშინეს. ამ ტანტის ორი ტყვია ერთ ფეხში აქვს მოხვედრილი და ერთი მარტოში, ვერც ერთი ვერ ვერ ამოუღიათ. მორე, მსიულაშვილი, მსხვერპლია ამავე ზოლიცურთა თავისუფლებისა, რომელიც 2 მარტს მოხდა სოფელ ქვერათვარსაში (ქროლი); ამას წელიც მოხვედრას ტყვია და ამისთვისაც ვერ ამოუღიათ. ავსთმელთა ლოგანი ერთი ბუქსიანია, სხვების შესწავლა ნუღა შეათხზავთ... ავსთმელთა გდან თავით გარდაცემულ ტანტის ტანტის და რადაც ბადაშვილის მსგავსი უდევთ თავებში. ისედაც თვეში 15 მანკით. ქალაქის მუშები სულს კაცებიც ყოფილან და როგორც ავსთმელთა გდანტებს, დიდმარჯაში ლობითი კვებადენ თურმე ავსთმელთა. ექიმის თანამდებობა მანკის ექიმისთვის მოუღივით ზურგზედ მიუხედავით იმისა, რომ ამ ვაგებობის ასე დაე ბუერი სავსეები აქვს; ეგ მორე თანამდებობაც უკისრია. მაგრამ, რატომაც არ უნდა ეკისრნა, როცა ვალდებულებას კი არას თხოვენ და 600 მ. შექთა ფული ჭაბუკში ჩაუხრიადებდა. ფერმადი მარწმუნებდა, რომ ექიმი ყოველ დღე მოდის და ნახელთის ავსთმელთა ფეხს, ავსთმელთა კი ამბობდენ ორ კვირაში ერთხელ შემოახედაც ექიმი სოფელიც და როდესაც ერთმა ჩვენგანმა რადესაც შესწავლა ექიმის, უკანასკნელმა თურმე ასე უწახსება: „тебѣ лучше сидѣть въ Метехи чѣмъ здѣсь“—ო. მამ ვინ დებულანს უფელად ავსთმელთა იკითხავთ. ვინა და ფერმადი, რომელიც ფერმადიცა. ექიმიც, ავთაქარიც, დონტაქარიც (хирургъ); ეკონომიც და სხვა და სხვა. ქსენონს ზარეული სკუთარი ექიმი ევდა, მაგრამ როდესაც ის წასულა, ვითომ სხუებს არავის ეკისრის ეგ თანამდებობა და „მადლიან“ გულისთვის მანკის ექიმი ბ-ნი მანკითა დანახსებულა. მართლად 600 მ. უმავარი ცოტა ექიმისთვის, მაგრამ თუ რომ მომეტებს ვერ მოახერხებდა ქალაქი, გასკეთებში მანკი უნდა გამოეჩნდებოდა და ვინ იცის, როგორც ზარეულია, ეხლაც დომოქრატული ექიმი, რომელიც დანახსებულად ამ ვაგებობაზე, იმ იმედით, რასაკვირრეულია, რომ დანახსენს ზრატით შეივებდა. განა ცოტანი არან ასეთნი, რომელიც მსოფლით ზრატით ცხოვრობენ?

ცოტა რამ ზარეული მკითხაბქსედაც უნდა მოგახსენოთ. ეს ვაგებობა ყოველ დანახსენს ხმარობს, რთა „მუშობა“ ბუერი იყოს ავთაქაში, რომელიც მოავარდრეთ თითონ განხდარა, ამას გარდა ექიმთაც მოაქვს თავი და სწორეთ სხვახდობა, როცა ეს მატყვარს ეკუთვლება შედღერათ შეივებან სოფელ თანხში და სხვა და სხვა „უხანსებს“ გადადის ავსთმელთა თავზე, ვითომ

და განხორციელებს სხვათ. სხვათა ვაგებობით, აგრეთვე მანკის; როცა ამ და ამ ექიმის წამაღმა არ გარჯოს, მანკის ხეშთან მოდითა და მის გამყოფილებას სხვადასხვა არა აქვს, როცა ეს ვაგებობა „მსუქან მსუქან“ არეულებებს; აქვს სხვადასხვა, როგორც თითონ უთქვამს; ავთმელთებს. მორე სავსეობით ფულების დანახდებულთ ისიც მანკისა თურმე ამ ვაგებობის, რომ ზოგიერთ ექიმის განხრის უგზავნის ავთმელთებს, უგველად ამ და ამ ექიმთან წადით, რომელიცანაც სამაგიეროთ მსუქან რეცხებს; დებულანს. მსუქან სავსეობით ის მანკია, რომ რომელიც ექიმის ცოდულებს; უფრო კი ბავშვებს გონიერებით უგზავნის თურმე კანცერებს, რთა ამითი მამებმა „არცა“ რეგნებოთ უგზავნან.

ამ ბუერ ქალაქში ერთი დარს შესანახიდა. ზირა კიდევ იკვლევებს. ეს განხდენთ ერთი ყოფილი ზედაცოვა, რომელიც დღეს მთელი გორის სხვადასხვა სხვათ განხდენა ამ ვაგებობის ვერ კიდევ მსწავლებლობის დროს. ვითაქვს სხვად თავისა გარეუბნად ყოფა ქვევით, მარა მსდელი სხვადასხვაობა თითქმის ურადლებასაც არ აქვებდა მას.—სამე ამშია, რომ სხვადასხვა ზედაცოვა ითხოვრით სწავლიდა თავის მოწარმებს და მიუხედავად ასეთი გარეუბნებისა და ვითარებისა, არჩენით განხდობდა თავის „მოდელი“ წყობას. ერთხელ სამე, ასე განხდეთ, გამთავისმდისაც მასულა; ხუც დროის ზედაცოვს მიუხერხებია სამის ჩაუხერხება და ვითომ ზონითაღთ განმოსულა. ამ ბოლო დროს კი ბუდა უმისულა სხვობა დანემულ ვაგებობის და მტანი მასეს კვლავ ასდგეს. მან ბრადება და უმეტადებთ იკვლე სხვახდობა დანახუდა, რომელიც ჩაუდგინა მას თავის შეეგდთან. იმედა; ეს განხდენა „მოდელი“ თავის „მოდელი“ წყობისა; შესაფერ ზედდის დამისხერებს.

ესა ვითარითა, როგორ ეგებება გორის „სხვადასხვაობა“ ამ გვარ მანკი მიუხედავით იმისა, რომ ყველა განხდის გულში: „აი სხვახდობა, აი სხვახდობა, როცა შესვლებიან მის, „სავსეობა“ ცუდმარჯობა; და თანამდებობა ეგებობის. ბ-ნი სავსეობა კი ამ კანცერებამდის მისულა, რომ ქალაქის თავითა თავის ანხუვასაც კი დამობდა; ამბობენ ბუერი მამხერხებ ევდათ. ასეთია გორის ოთხცოვანი სხვადასხვაობა, რომელიც ამ გვარ ზარებს ხელს აფარებს და თავსედაც იყენს.

ვათავე ამ წერადის სხალი ამბავით, რომელიც თითქმის ერთი კვირის რაც მოხდა, მაგრამ გასკეთებში მანკი ვერ არ ყოფილან დაბუქვლილი.

ამ ერთი კვირის წინათ აქ იყვნენ დანახდენის ზოლიცის მახელები, რომელსაც ვაშუმობას ხარალებდენ, ჩიკოცი, რომლის დამკრულს ზოლიცა დაესებს; ჩაგობის თავის სხვაში ექიმობა; ამბობენ იყენი წახუნდებო.

Ignotus.

ყარისი ოლქი. წინა წერილში განხეი, რომ ს. ჩახსისის მტხოვრე მადანებმა უნდა განხედაცენ განხსხადის მადანებზე. ესა კი ჩახსისელებისა და ს. სხადის მადანების (სხადის მადანების ყარისიდან 25 ვერსზე, ს. სხადისაში მამაყალ ცაქტეცადის ზარათ) გადაუწყვეტათ, მარტოვან ყარისის ოლქი და მარტოვანი გადასხდენ.

ეს ამბავი მთავრობას არ ექსპონავა (ამბავი ზოლიცისა და-ნახს) და მიხეისი გამოსხვევლათ მოხელე ეკისრება. მის შკაითს-ვაკე, რითთვის მიდინართ, გამოვიდა ერთი მოხუც მადანია და მთელი თქვენი მოგახსენებთ, სკუთარი მამა არ ექვს, სხვადმოყოლილს რომ ვადებთ და ვაშუმობით, ამდენი მოსაყალა არ მოდის, რომ სხანსებო მითხეილავა და ვამყოფთალოთ, ამდენი გადასხადები ვეჭვს შეწერილი მანკი, სხვად, თუ სავსეობა, რომ მთელი ხუცნი მრთამა თქვენ მთავრით გადასხადში და ხუცნი ოფისი კი გამწარბებულა; მამმადის, სიციფის მითხინებით ვიტანდით და ვიტანთ. ვინ არის ხუცნი განკითხვა?—არავინ, ისე ხუცნი... როცა

გადასახადის ზეგების დრო ახლოვდება—საშველს ჯარ გვაძლევინ, არ ვითხოვობენ გვაქ რამე თუ არა—საქონელი მთავრით (როგორც 27 მარტს უფროსი მორეკის ტორგით გასაყიდათ 50 სული ს-ქონელი, მარა—არაფერი იქონია!) ზირუტეებთან გეოვლიან უდი-ერთო გვეჭებოდა. ასეთ ზირბობებში აქ ცხოვრება ჯარ შეგვიძლია, დღეს გადაწყვეტილი ამერიკის ვესტმინგტონი, დარწმუნებული ვართ, ამერიკა არ გვადგინებდა და ჩვენი ცხოვრება აქ უკეთ მოეწყობა. ასე უსუსნეს თავისი მდგომარეობა მთავრობის მადლიერება და ცრობა ხნის შემდეგ ამერიკისკენ იბრუნებენ ზირს.

ს. სარაიევიანის ახლო ორი სოფელი მდებარეობს: ს. ალი-სოფი და ს. ამალი. ზირბობის ცხოვრობენ ბერძენები (100 კომ-ლეზე მეტი), მორეკის—ოსები (40 კომლი). 8 ახრალს ვიდავამ ამამლეებს წერია ჩაუვლო რუსული ასოებით, თათრულ ენაზე დაწერილი, რომელშიც აფრთხილებდა ოსებს და ალი-სოფიელებს რომ 10 ახრალ სომხები, სომხის უახლოვება (თავზე ხელადებუ-ლები) თქვენ ამოწვევას გამოადგინა და თქვენც მოემზადეთო. კიდევ გაფრთხილებთ (ასე თავადებდა წერილი) დაწვევა თქვენი სოციალურები, როგორც ბაქოში იყო... ძნელი წარმოსადგენია ის ზნაიკა, რომელიც დაატედა ალი-სოფი—ამამლეებს, საერთო შიშმა მოიცო მცხოვრებნი და წერილით ხელში სარაიევიანს მიაშურეს, ს-დაც მეტი სომხობა ცხოვრობს და წერილი გადასცეს. სომხები შე-წუხდნენ, გაბრაზდნენ... ჩვენ რა გვაქ ერთმანეთში სხსხუბარა? ჩვენ ხომ ძიები ვართ? დღეს ეველა უნდა შევერთდეთ საერთო ბრძოლ-ისთვის და... კიდევ არაინ ისეთები, რომელიც საერთო ჩვენ შორის შური-მტრობა ჩამოგდგინა?.. მათ ალი-სოფი—ამამლაში აფრინეს კაცები და დამშვიდეს მცხოვრებლები.

შიში მინარე ჯუტანელი იყო. მარა ამაჲ ახრალმა მშვიდობა-ნათ ჩააბრა. შეუდგენ წერილის და მტრის ძისხს, მარა იზოვეს თუ არა—არ ვიცი, ის კი ცხადია, რომ დღეს სომხები, ოსი, ბერძენი ერთმანეთს შიშით შესტყვიან და გაფრთხილებული არაინ. ვინ არის ძიათა სისხლს დაღვრის მსურველი? ჩემი ახრით ესენი ბაქოს დრამის ინცინატრობა ახლო ჩათესვა უნდა იუვენ. ესეც მალე გამოშვალანდება..

დ. ქარცივაძე.

ქსნის ხეობა (დუშეთის მახლობლად). ჩვენმა ხეობამც გამოადგინა. იქნა და იქნა მისდევს საერთო გლეხთა მოძრაობას; მთელი ხეობა, მეტადრე ახლგორის სახორცადობა გარდა თვით ახლგო-რის ერთ სულათ გადაქცა.

— გაუმარჯოს ერთობას, გაუმარჯოს თავისუფლებას—ეს და გასამის სოფლად.

დღითი დღე მოძრაობა ძლიერდება, მოთხოვნილება ფართო-დება, უმჯობესდება ცხადდება, ეველა თავის სატყავარს გაიძახის. ეს უკანასკნელი იყო მიხეობა, რომ ზირბობა ხანში გამოურეკველი იყო სსხე მოძრაობას; დღეს კი ეველა ცალ-ცალკე სატყავარს ერთათ მოაქვს თავი და წამოაქვს წინ ორი უმთავრესი გარემოება: ა) უმჯობესდება მებატონეზე და ბ) დღევანდელ წესწობილებასზე.

— მებატონეებმა ამოგვხადეს სული, გვაგლებდნენ მუსრს და ესლაც არ იშლიან. უწინ ჩვენ ცოლშვილსაც ესეფრთხობდნენ, კალო-ში გვიბამდნენ, ძაღლებზედ გვევლიდნენ.. ესლა ბერძენ გვაბტრე-ვენ, თავ-შესაფარ ალავსაც თვითონ ჩემოდობენ. როგორც წინათ იუვენ მართლები, ისე დღეს არაინ.. თურმე დურბიერებოვართ და სმართლიც ამისა!

— ამა რა უნდა გააწეო, ვის უნდა შესჩვილო—ბატონზე იხივლებ, მანინ შენა ხარ დამნაშავე. ვაჭარზე,—ისეუ შენ, ღვდელზე მანინ შენ, მოსამართლეზე—აქ ტყავსაც გავაჭობდნენ, გადას-ხადზე ვიტრევით რასმე და მეტი რისხვა ჯარ გვიანდა. ამა სსხე არის აქ კანონი, სმართალი; როგორდა უნდა წადგას გლეხმა კანონი თვის წინ!...

— ამა ვის რამე ეტეობა ჩვენი ზატონობა, ამდენი ხანია მუსრი გვევლება, ჩვენ გვატყავებს, ჩვენ სისხლს სვამს.. რომ გულ შემატყავარა გვევანდეს, განა ესე ვაქნებოთ. ენის კანძრევის ნება არა გვაქვს რომელი ერთი ავიტანოთ! ეველა ჩვენი უფროსია, ჩაფრადე კი ჩვენი მამანებლებია!..

— ეს ამოდენა ხანია მალაზიის ფულს გვართმევენ, როცა გაგიკრი-დებოთ, მოგზმარდებოთ. რა ვიცო, მუდამ წელიწადს თითქმის შიშშილი არ აგვცდებია, ქვა იწვის ჩვენი ცოდვითა და ჩვენ მიცემულ ფულსაც კი არ გვახმარებენ. ამაზე მეტი აზურად ავდებია!.. ბევრია და ლამის თვითონ მოსლებიც ბევრით აწმინდინა!

— ტყუილია, შვილსან, სხვისგან შევლას ნუ გამოველით. ქათ-მი მელსთან ღრეჯით ვერას გააწყობს. დაგვრჩენია ჩვენ თავს ჩვენვე ვუბატონოთ. მე ვხვდამ სხვები, ჩვენი უფროსები ფუფუნებაში არიან, სიამოვნებენ, როცა ჩვენ მშიერ მუცელს ვალასასებთ. ჩვენ თურმე საწველ ფურებათ ვდომებოვართ!..

გაისმის ირგვლივ ამისთანა ხმები. ამის შემდეგ ცხადია, რათ მოსპო ხალხმა ყოველივე კავშირი სასამართლოსთან, სხვა მოხულებთან და ყველა ერთ ხმით გაიძიხის, ან სიცილილი, ან აღამიანური სიცოც-ხლეო...

დროებით როგორც სხვაგან, აქაც დაიარსეს თვითონი სასამარ-თლო. ერთს, ან რამდენიმე სოფელს არჩეული ჰყავს თორმეტი კაცი, რომლებიც სასამართლებენ ურთიერთ შორის ატეხილ უთანხმოებას.

— სადღა ჩვენში ან ჩხუბი, ან ქურდობა, როგორც ღარიღგან წყალი გადაუვლო, ისე გადავირდა, ან სად ვიყავით აქამდისინაცო!—სიამაყით გაძლევენ პასუხს.

ესეთია აწმყო სურათი ქსნის ხეობისა, განსაკუთრებით, ახალგო-რის საზოგადოებისა. ხელი ხელ ჩაკიდებული ერთხმით გაიბა-ხინა ერთობა და მოუთმენლათ გულის ფანჯალით იხედებოან მომავ-ლისკენ. აქვე შევნიშნავთ, რომ ეს საზოგადოება შეიცავს ათზე მეტს სოფელს, რომელთა მცხოვრებნი არ აღემატება ათას კომლს. ამითონ დროებით ვალდებულნი 780 მომლამდღე, სახელმწიფო 44 და ხიზანი 40.; დანარჩენს შეადგენს მესაკუთრები, რომელნიც ვარდა მცირე ნაწილისა ხელბობენ შიშ. ახალგოში, მისდევენ ვაჭარობას, ან მიხეხიცი, რატომ არ უფრთდება ახალგოში საერთო მოძრაობას.

ვინა ვარ.

ქვემო-იბერიეთი. ქვემო-იბერიეთის გლეხთაობა ოპოზიციაში ჩაუდგა დღევანდელ წესწყობილებს და უპირველესათ ყოვლისა მოითხოვა მისი დამლუხველი, გამალატაკებელი პირდაპირი და არა პირდაპირი გადასახადების მოსპობა. სს. კუხში, გუბში, დანირ-ში, კულაში, მანავოქში, დედალოურში, ჩუნეში, გავაში, საწუ-ლოქობში, ივანდილში, კონტუბაში, ქვიტარში, გავალოურში, კა-კანში, გორ-მალაში, მალაქში, ეწერში (ქვემო იბერიეთის სოფ-ლებია) გლეხ-კაცობამ გადაჭრილი უარი განუტახდეს სამღვდლოე-ბის დრამის ფულის მიცემაზედ, და მეფლთ-მოქმედების სასყიდ-ელი მინიმუმზე დაიყვანეს.—მღვდლებს ეძლევა: 1) ჯვარის წერი-სათვის 3 მანეთი, წინათ ზოგიერთი კერში მღვდელი 50 მანეთსაც კი ავაფტქნდა ჯვარის-წერისათვის; ჩვეულებრივ მღვდელი ხომ 10 მან. ნაკლებს არ დაგვერდებოდა!—2) მიცვლებულის დასახადლავებლათ 2—3 მ.; წინათ კი მგვდარს 10 მ. ნაკლებს არც კი შეხუდებდა; 3) წერილ მღვდლო-მოქმედებისათვის, როგორც არის: პანაშვიდის გა-დახდა, ყმაწვილის მონათვა და სხვა—50 კ.—1 მანეთამდე; ზოგიერთ ქვემო-იბერიეთის სოფლებში გლეხთაობამ სახელმწიფო გადასახადებზე-დაც უარი განაცხადა. აი, რა უთხრა მამასახლისს ხონის ვალატაკე-ბულმა გლეხთაობამ, როდესაც ესენი მიწიწიეს სოფლის სასამართლოში და გადასახადების გადახდა მოთხოვეს: „რა ვქნათ, არ შევიძლიან და ვერ გადავიბლით გადასახადს, გადასახადს ფული კი არა ლუკმა პურის ფული არა გვაქ; დაგვეჭურდით იმ გადასახადებს, რასაც ჩუმთ, ფარუ-ლათ გვახდევინებ, ან და მოსკეთ ეს გადასახადები, მოაზორეთ წუშუ-მის ის ბანდეროლია და თუ რალაც ეშმაკი და მაშინ, 4-ს ვიყიდიოთ კა-პეკათ, მოსკეთ ბაყებიო თუ რალაც ვაინდა: არაყზე, შაქარზედ, და მაშინ ჩვენ შეძლება მოვეცემა ვადვიხადოთ პირდაპირი გადასახადი, მანამ-კი არ შევიძლიან, ჩვენი წელი ვერ აიტანს ამდენ გადასახადებს!“

— ქვემო-იბერიეთის გლეხთაობა ქუთაისის, სამტრედიის, ბალ-დადის, ხონის, ნაოლავის (ეს უკანასკნელი სამეგრელოშია) საბო-ქალლოში შემდეგი პირობებით იღებენ სამუშაოთ მიწებს მემამულეები-დან: 1, პირველ ხარისხოვან მიწებზე მომუშავე გლეხს მიაკვს თავის ნაშრომის 4 წილი, ხოლო მემამულეს აძლევს 1 წილს, ესე იგი თავის

მონაგარის მფლობელი.—2) მეორე ხარისხის მიწაზე მონაგარის მფლობელის მიერ მიწის ნაწილის დაწესება, ხოლო მემკვიდრე უკლებლივ მემკვიდრედ. 3.—მესამე ხარისხის მიწა ქირავდება ზემოთ აღნიშნულ საბოქალაქოებში სამეცხრდო.

ილია ბახტაძე.

შინაური მიმოსილება

ჩვენმა ავტონომიის ფედერალისტებმა დაკრეს ბუკა და ნაღარა და ერთ წუთსაც აღარ ცხრებიან. ავტონომია და ფედერალიზაცია იგი რა იხსნის ჩვენ ხალხს, აი რა უშეცდის მას, რა გამოაფხიზლებს, რა წასწვევს წინ, რა მიანიჭებს ბედნიერებას, ჩამოაგდებს სათნოებას და დაამყარებს კაცობრივობას! ავტონომია დააქოვებს ხალხს მთავრობასთან, შექმნის სახალხო მთავრობას, მოგვანიჭებს თავისუფლებას, მოსპობს ბურჟუაზიას. ავტონომია დღეს სახელმწიფო ბედნიერების უკანასკნელი რტყვაა, ეს შეურყვევლი ქეშპარტებაა, რომელსაც წინ ვერ აღუდგება ვერაფერი ძალა. იგი არა წამოიხრება დაბრმავებულ დაბრმავებულს, მის სარგებლობას ვერ გრძობენ მხოლოდ ხალხის მატყუარები, სხვისი გამოჯვრების მოწოდებები. მაგრამ როცა დრო, როცა მისი დღეაღმდეგობა დაიწყება, მის სარგებლობას ყველა შეიგნებს. დღეს კი ვინც საქართველოს ავტონომიას უარყოფს და ქართველ თავადაზნაურობას და აივრია-ცნობის-ფურცელს გვერდში არ ამოუდგება, იგი ხალხის მოღალატეა, მის მშრომელი ხალხის სიყვე სურს. საქართველოს ავტონომიის მოწინააღმდეგეთ არავითარი საბუთი ხელში არ უჭირავთ, მხოლოდ ცრლის-წამებით და კორბებით ვაღიან ფონს. ვინცობაა, თუ იმით გაიმარჯვებს, ვინცობაა, თუ ჩვენ ნაციონალურ-ტერიტორიალური ავტონომია არ მოგვენიჭება, და მთელ რუსეთში ერთი ცენტრალური საკანონმდებლო ორგანო, ანუ პარლამენტი დაწესდება, ქართველ ხალხს მაშინ აღარ ეცხოვრება, ჩვენ გამოგვარდნენ, ჩვენნი მოსარჩლე იქ აღარავინ აქნებათ. აი მთელი ავლა-დიდება ჩვენნი ავტონომიის ნაციონალისტებისა! აი მთელი დაუშრეტელი წყარო იმათი არგუმენტაციისა. ბეჭდვენ აურაცხელ წერილებს, მართავენ კრებებს, რომ ქართველი მუშა ხალხი დააბრმავონ საქართველოსათვის ავტონომიის საქართველებაში, მაგრამ ყოველივე ეს ჯერ-ჯერობით უნაყოფო რჩება: ქართველი მშრომელი ხალხის მოწინავე რაზმი გადაკრით უარს აცხადებს დღევანდელ პირობებში ავტონომიაზე. რით ახსენება ეს? შეიძლება ქართველი მუშა შეუგნებელია, მას არ ესმის თავის სარგებლობა? და მის მაგიერ, მის ზურგს უკან ამოფარებული, შეიძლება სხვა ვინმე „დასელი“ ლაპარაკობს? თუ ეს ასეა, თუ მართლა ქართველი მუშა ხალხი, მისი მოწინავე რაზმი მაინც ასე შეუგნებელი და გონება დახშულია, თუ მისი მოტყუილება ადვილად შეუძლია რომელიმე „დასელს“, რათ ავტონომიის ფედერალისტების გამუდმებულმა დაღაღმა იგი ვერ აცდუნა, და თავისებურათ ვერ მოარჯულა? მაგრამ უფრო ვასაკვირავს მეორე გარემოება, სახელდობ ის, რომ ჩვენნი მუშა ავტონომიის ფედერალისტებს არც ისე შეუგნებელათ მიჩნიათ; პირიქით: საქართველოსათვის ავტონომია, იმათი აზრით, სწორეთ იმიტომ არის საჭირო, რომ ქართველმა მუშა ხალხმა უკვე დაამტკიცა ის, რომ იგი მომზადებულია საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვა უკეთეს საფუძველზე გასაწყობათ, რომ იგი კულტურულათ მაღლა დგას რუსის მუშა ხალხზე. მაშ თუ ეს ასეა, რათ ჩვენ მუშა ხალხს ვერ შეუგნია ავტონომიის სარგებლობა? ორში ერთი: ან მუშა ხალხი სრულებით მოუზმადებელია, ან ავტონომიის არ შეუძლია მისი დღევანდელი საქართველის და მო-

თხოვნილების დაკმაყოფილება, ე. ი. ავტონომია არ შეესაბამება მის დღევანდელ მდგომარეობას. მაგრამ, როგორც ვიცით, მუშა ხალხის მომზადებას ვერ უარყოფენ ჩვენნი ავტონომისტები, ამიტომ ისინი აქ თავისი-თავის წინააღმდეგობა იხსნიან, როცა გაიძახიან, რომ მუშა ხალხს არ ესმის ავტონომიის მნიშვნელობა. არა ნაკლებ წინააღმდეგობას იჩენენ ისინი მაშინაც, როცა გაიძახიან, რომ სრულებით არ ვთხოვლობთ განცალკევებას რუსეთთან, რუსის ხალხთან. ამ შემთხვევაში რაღას ნიშნავს ცალკე საკანონმდებლო კრების, ანუ ნაციონალური პარლამენტის დაარსება, რომელსაც რუსეთის პარლამენტის დამოუკიდებლათ შეედგება კანონების გამოცემა? თუ ამ ქართულ პარლამენტს მხოლოდ ადგილობრივი საქმეების მოწესრიგება ექნება მინიჭებული, ამისათვის ავტონომია სრულებით საჭირო არ არის, რადგანაც ეს სავსებით იქნება დაკმაყოფილებული იმ ვრცელი საოლქო თვით მართებლობის ნიადაგზე, რომელსაც თხოვლობს მუშა ხალხი. მაგრამ საქმე ის არის, რომ ჩვენ ნაციონალისტებს ასეთი თვითმართებლობა როდი აკმაყოფილებს. მათ სურთ საქართველოს ცალკე გამოყოფა, საკუთარი ბურჟუაზიული მთავრობის შექმნა, და ყოველივე ეს მუშა ხალხის სასარგებლოთ. და როცა მათ ეუბნებიან, რომ ჩვენთვის ეს არ არის საჭირო, ჩვენ არ გვინდა ზედმეტი ბარგი ავიკიდოთ, ჩვენ არ გვინდა, რომ ორი საკანონმდებლო ბურჟუაზიული მთავრობა შეგვექნათ, ისინი ამაზე გვიპასუვებენ, რომ ჩვენნი ბურჟუაზია სუსტია და მთელი კანონმდებლობა მუშა ხალხის ხელში გადავა და რათ არ გინდათ ესო! თუ სუსტია, ეს კარგი, მაგრამ ბურჟუაზიული მთავრობა არ ეცდება მის გამაგრებას, როცა კანონმდებლობა მის ხელში იქნება? ვინ არის ამის თავდები? ან შეიძლება ავტონომისტებს სურთ ვისმეს დაჯერება იმაში, რომ პოლიტიკურ რეფორმის სოციალური რეკორმაც თან მოყობა? ნუ თუ ისინი ასე გულუბრიყვილნი არიან? ან შეიძლება სხვები გონივრთ ასეთი გულბრყვილნი?

ჩვენ აქ არას ვამბობთ იმაზე, რომ საქართველოს ავტონომია დღეს ნიშნავს ქართველი მუშა ხალხის დაშორებას მთელი რუსეთის მუშა ხალხთან; რომ იგივე ავტონომია მოასწავებს ნაციონალური განყოფილების გაძლიერებას, ერთა შორის მტრობის და მძულვარების განვითარებას. საქართველოს ნაციონალურ-ტერიტორიალური ავტონომიისას დღეს მხოლოდ ნაციონალურ შუღლის და მტრობის გაძლიერება შეუძლია და კლასობრივი ბრძოლის გადაფუჩჩება და დაშვიდება, ყველა ის საბუთები, რომლებიც ჩვენ ავტონომისტებს მოყავთ ავტონომიის სასარგებლოთ, ჩვენ მეტათ უსაფუძველოთ, ბავშვრათ მიგვიჩნია, რომ იმაზე ღირდეს შეჩერება.

აქ აღვნიშნავთ მხოლოდ იმას, რომ როცა ჩვენი ავტონომისტები, ფედერალისტები და მათი მსგავსნი გამუდმებით ავტონომიის სარგებლობაზე ლაპარაკობენ, ქართველი თავადაზნაურობები, რომლებიც იმავე დროს ავტონომიის თავადაზნაურობები მომხრეები არიან, არხეიან ი განაგრძობენ ქართველი სოფლის მუშების, გლეხების აწიოკებას, განადგურებას ამოჯღღატას და მათი ცოლების და დების გაუპატრონებას და ნამუსის ახდას.

ასე მოუვიდა თვალისის ტრამვის უსახელო საზოგადოებას. ვის არ ახსოვს ის, რაც აქ, თფილისში, ამ ხუთი წლის წინეთ მოხდა, როცა პირველათ გაიფიქვენ სხენებული საზოგადოებას მოსამსახურენი? ვის არ წარმოუდგება თვალწინ მაშინდელი სისხლის ღვრა, რომელიც ტრამვის მოსამ-

სახურეთა გაფიცვამ გამოაწვია. მეორე მხრით, როგორ წყნარათ და მშვიდათ მოხდა ახლანდელი გაფიცვა! რა მოხდა ამ ხუთი წლის განმავლობაში? მოხდა ის, რომ ტრამეის მოსამსახურეებში შეიგნეს თავის მდგომარეობა, მიხედნ რომ ისინი წვევრება მთელი მუშა კლასის, პროლეტარიატის; რომ მათი ინტერესები ყწინააღმდეგება მთელი ბურჟუაზიის ინტერესებს ამიტომ იმათ გამარჯვებისათვის საჭიროა მთელი პროლეტარიატის შერეობა შეერთებული ძალით მოქმედება და ბრძოლა ბურჟუაზიასთან. და აი ეს შეერთება არის უძლიერესი იარაღი, რომელიც ამ ხუთი წლის განმავლობაში მოაპოვეს დანარჩენ მშრომელ ხალხთან ერთათ ტრამეის მოსამსახურეებმა. გარდა ამისა ერთი ცვლილება კიდევ სხვა მოხდა, არა ნაკლებათ ღირსი აღნიშვნისა. ჩვენ ვამბობთ იმას, რომ ტრამეის საზოგადოებას დღეს მთავრობა ვეღარ უწევს მუარველობას, როგორც ამ ხუთი წლის წინეთ ჩაღიდა. პოლიციელების და ჟანდარმების ხმაღს, ყაზახ-რუსების მათარხებს და კეტებს და საღდათების თოფებს დღევანდელ გაფიცვის დროს ვეღარ იშველიებდა უსახელო საზოგადოება თავის მოსამსახურეთა დასამორჩილებლათ. ეს ამავეიც საკულისხმიეროა კავკასიის მუშა ხალხის ისტორიაში. ჩქარა სამი კვირე შესრულდება, რაც ეს გაფიცვა გრძელდება. მას ჯერ დასასრული არ უჩანს. უსახელო საზოგადოების გამგეები, როგორც დაჩეუული არიან თავის მოსამსახურეების დატყუილებას, დღესაც ყოველ ღონეს ხმარობენ ამავე მიზნით. უკანასკნელათ კიდევაც მოიწვიეს მოსამსახურეების წარმომადგენლები, ვითომც კიდევაც შეპირდენ ყველა მოთხოვნების დაკმაყოფილება, მაგრამ ყველაფერი ეს თურმე ხრიკი იყო, ჩვეულებრივი რინი მოსამსახურეების დასატყუილებლათ. მაგრამ მუშები აღარ გაებენ მახეში, რომელსაც მათ გამოცდილ და დახელოვნებული ოინაზუები. საზოგადოების გამგეები, ფებ ქვეშ უკებდენ ამით ტრამეის მოსამსახურეებმა კიდევ ერთხელ დამტკიცეს თავის მომზადება და გამჭოიახობა. ვიურვით მათი გამარჯვება.

ბ ა ა ს ი .

მეორე. მაშ რათ არიან ასე აშხერებული ვგრდ წოდებული დასელები საქართველოს ავტონომიის წინააღმდეგ? ჩემის ფიქრით მხოლოდ იმიტომ, რომ ადამიანი საერთოდ კონსერვატიული ბუნებისაა. დღემდე დასელებს ავტონომიის შესახებ არაფერი გაუფონიათ და არ შეუძლიანთ უტკრივ შევგონ ეს აზრი.

პირველი. წარმოიდგინე, მეგობარო, რომ კერძოთ ჩემი შეხედულებით შენც ადამიანი ხარ ღ როდესაც საერთოთ ადამიანებზე ლაპარაკობ უთოთ შენი საკუთარი თავიც უნდა იქონიო მხედველობაში. თუ კონსერვატიული თვისება საერთო ადამიანთა თვისებაა, მაშასადამე შენც ისე გვხება როგორც სხვას. პირად შეურაცხყოფათ მიიღებ თორემ ასეთ აზრს რეგენა და კუჟა-მხიარული იტყვის. დღემდე დასელებს „ავტონომიის“ შესახებ არაფერი გაუფონიათო! შენი ამბავი რომ ვიცი გვატარება ამაზე შეტი სისულელეც. კაცმა რომ ავტონომია იღვაღლათ არ დაისახოს, ეს იმას როდი ნიშნავს ვითომც იმის შესახებ არაფერი არ გაეგონოს.

მესამე. რაც მართალია, მართალია, ჩვენს დასელებს დიდი ღვაწლი მიუძღვის ქართველ ხალხის გააოფხიზლების და გათვითცნობიერების საქმეში, მაგრამ ჩენი ქვეყნის მომავალი ისტორია არ აპატიებს მათ, რომ ასეთ დიდ-

მნიშვნელოვან და ძნელ დროს ორი სკამის შვა დასხდენ.

პირველი. კი დროს კი ვიხსენეთ ეს სიტყვა. რამდენი ხანია „დასელები“ აღარ გითქვამთ ანუ უკეთ რომ ვთქვათ აღარ გავიწყობიათ. როგორ დაგიჯეროს თქვე კაცმა: მაშინ როცა „დასელები“ შრომას შეუდგენ, მაშინ როცა ხალხის უმეტესობა ბნელი და შეუღიძებელი იყო; მაშინ როცა არაჰქოთ ჯოჯობები, მუშებიც, ქალაქის მუშებიც დრუა ძიღში იყვენ და უსახელო მორჩილებით ავლენიებდენ თავს ზოგიერთათ თქვენს ამხანაგებს; მაშინ როცა პოლიციის ძლიერებას და ციხე ბორკილის შიშს თქვენთვის ენა დამუნჯებია და პიროვნება გაქრო; მაშინ როცა გლეხ-კაცობა ძღენებითა და საჩუქრებით მიღიდა თქვენს მოკავშირე თავად აზნაურებსთან; მაშინ როცა ყოველივე გაქუცული ბოქაული ცალკე ავტონომიურათ განაგებდა თავის სამეფოს; მაშინ როცა ქეშმარიტი სიტყვისათვის ყოველი მხრიდან დაციწვა და ღანძღვა ისმოდა; მაშინ როცა ყოველი პატიოსნური მოქმედებისათვის ციხითა და ციხიბირთ ისჯებოდენ სად იავით თქვენ? რატომ არსათ სჩანდა, რატომ არსათ ის მოდა მაშინ თქვენი ხმა? მაგრამ უკაცრავათ, ეცდები! თქვენი ხმა ისმოდა! თქვენ იღანძღებოდით; თქვენ, ღალატს წამებდით, თქვენ საშობლოს და ხალხის ორგუღლათ თვლიდით იმათ, რომლებიც ცხოვრების უკუღმართობას, ხალხში გამეფებულ უსამართლობას ებრძოდენ. თქვენ დასცინოდით იმათ მოქმედებას, იმათ მისწრაფებას; თქვენ ყოველ ღონისძიებას ხმარობდით ხელი შევეშალათ მათი მოძრაობისათვის, მათი საქმე გაგეშავებიათ, მათი პიროვნებისათვის ხალხის თვალში ჩირქი მოგეცხობთ! მას შემდეგ დიდი ხანია, ბევრმა წყაღმა ჩაიარა, დრო გამოიცვალა. მუშამ იცნო თავისი მცარცველი: გლეხმა დინახა თავისი შაგვრელი. ტანჯუღმა კლასმა იცნო მტანჯველი და შეებრძოლა მას. ხალხმა გამოიღვდა: მან უარყო მოძღვრის უკუღმართი ქაღაგება, მოსამართლეთა უკუღმართი საპართალი. შენ თითონ ამბობ ხალხის გათვითცნობიერებაში „დასელებს“ დიდი ღვაწლი მიუძღვითო, მაგრამ ვავიწყდება ისა, რომ შარშან წინ ხალხში მოქმედს შენ სასაკლოთ იღებდი და მესამე დასელი თქვენთვის თითის საჩვენებელი იყო. განა თქვენ სიტყვას შეიძლება ვინმე ყურადღება მიაქციოს?!

მესამე. რაც იყო იყო, მაგრამ დღევანდელ დროს მნიშვნელოვან დროში ასე ყოველ ღონისძიებით ეროვნული საკითხების გადაფუჩჩებას ხალხი არ აპატიებს დასელებს, არა! მაგრამ უმჯობესია კბილება გიეუშინჯო მათ „ყოველგვარ“ საშეალებას.

პირველი. განა უმჯობესი არ იქნება საკუთარ კბილებზე დაიხებო?

მეორე. დღეს მოქმედი ძალა ჩვენსკენ არის. ოღონდ კნიაზი ნიკო კარგათ გვყავდეს და მალე დინახათ ხალხის მოძრაობა როგორ მიიღებს ეროვნულ-ნაციონალურ ხასიათს.

პირველი. კნიაზი ნიკო ვინ არის?

მესამე. როგორ თუ ვინ არის! ოზურგეთამდე რკინის გზა იმან არ გაიყვანა! კნიაზ ნიკოს მთელი საქართველო იცნობს. ახლა, ამ წინაზე განჯაში იყო გაგზავნილი.

პირველი. აჰა! ვიცნობ, ვიცნობ მაგ გაყ-ბატონს ქიფშია უცნაური! ახლა განჯელებს ეწვივა? ეს ხომ ჩვენი ნიკოა.

ცნობილი ნიკო, ნაციონალისტათ შობილი! მერმე განჯაში რას გარბოდა?

მესამე განჯაში ხომ ქართველები ცხოვრებენ! თქვენ ქართველთა შიწაწყლის არაფერი გაგვეგებათ.

პირველი. ხელი მოუშართოს მისმა სალოცავმა, მაგრამ ეს კი ცნობილია რომ თქვენი კნიაზი საქმეს ვერ გაარიგებს. მაგ ჯურის ახალგაზდები ბლომით ისხია საქართველოს, მაგრამ ჩვენდა საბედნიეროთ თითქმის ყველანი „ნაციონალისტები“ არიან. თქვენი კნიაზი ხუთი წლისა რომ იყო მას შემდეგ მღერის: „აბა დელი დელია დელია, საქართველო ჩვენია, ჩვენია“.

ფ ა რ დ ა .

ეშმაკი.

შ ი ლ ლ ე რ ი .

დღეს, როცა მთელი რუსეთის შეგნებული ნაწილი გაფთრებთ ებრძვის ძველ წესწყობილებას და ათასი მსხვერპლით ფენს გზას თავისუფლების მოსაპოვებლათ,—გერმანია და მასთან ერთად მთელი განთავიყვებული კაცობრიობა დღესასწაულლობს ასი წლის იუბილეს თავისუფლებისათვის მებრძოლი მწერლის და ფილოსოფოსის, ფრიდრიხ შილლერისა. უმთავრესი აზრი და მიზანი გენიოსი მგოსნის ნაწერებისა, უმთავრესი და მასთან უწმინდესი მიმართულება მისი თხზულებებისა და თვით მისი ცხოვრების შინაარსი—გამოიხატება იმ პარტიკულ და მოავალ მნიშვნელოვან სიტყვებში, რომელიც დღეს ყველას ენაზე აკერია: ძიობა, ერთობა და თავისუფლება. ის იყო მედგარი და შეფურიცხველი მტერი ყოველივე დაჩაგრის და ძალმომრეობისა; მას ესწრაფა, რომ ბუნებით თავისუფალი ადამიანისთვის ცხოვრებას შეუქმნია ათასი შემოპოკავი და ხელის შემცვრელი პირობები, რომელნიც სუნთქვას უპირებენ, გზას უღობავენ მას ბრწყინვალე მომავლისაკენ, და ის დაუღალავათ ებრძოდა ამ პირობებს. სეინდისის, პიროვნების, სიტყვის და სხვა ამგვარების თავისუფლების, რომელსაც ასე დაფინებთ მოითხოვა დღეს რუსეთი, შილლერი თვლიდა აუცილებელ, კანონიერ კუთვნილებათ ადამიანისთვის და თავის შეგნეიერ ნაწერებში სამკდრო-სასიკოცხო ომს უცხადებდა „ძლიერთა ამა ქვეყნისათა,“ რომელთა მეოხებით სიტყვა „თავისუფლება“ მხოლოდ ლექსიკონებში იხმარებოდა და იხმარება.

„შილლერის გულიდან უხვად გადმოჩქევედა ცხოველი, კეთილშობილი და ცეცხლოვით აგზნებული სისხლი კაცობრიობისადმი სიყვარულისა, ზიზი და მძულვარება ფანატიზმისა და ნაციონალური ტრუმორწმენებისადმი, რომელიც აცალკევებს ადამიანებს და ავიწყობიებს, რომ იგინი ძმები არიან.“ ერთ თავის საუკეთესო ტრაგედიაში, რომელსაც „ღონ კარლოსი“ ქევა, შილლერს გამოჰყავს „მომავალ საუკუნეთა მოქალაქე—მარკო პოპო,“ რომელიც უფთ შილლერის აზრის და რწმენის გამოხატველია. პოპო „შილლერისავით გულადი, შეუპოვარი, შეფურიცხველი მტერია ძალმომრეობისა და პირდაპირ, დაუფარავათ უცხადება თვით-მპყრობელ მეფეს თავის აზრებს. აი რას ეუბნება იგი ხელმწიფეს:

...თქვენ გახედვით თქვენი საქმის დაბოლოვებას? გახედვით მთელი ქვეყნის გამოფხიზლების შეჩერებას? თქვენ შეჩერებთ იმ საერთო ვახუტულს, რომელსაც მთელი ქვეყანა უწდა აამუფანოს, გააქაბულს? ევროპაში მხოლოდ თქვენ, მარტო თქვენ გინდათ თქვენი უსუსური, მოაკვდავ ხელით შეჩეროთ გამაღებელი ბრუნვა ქვეყნის უშემცვლელი ჩარხისა, თქვენ ვერ მოიღწევთ თქვენს საწადელს, მრავლი ხალხი გა-

დკარგა თქვენი სამეფოდან, ხოლო იგი, ვინც რწმენისთვის არის დევნილი და დასჯილი—საუკეთესო მოქალაქეა...
—

წ ი რ ი ლ ე ბ ი ზ ლ ა მ ნ ს ა ლ მ ი

წერია ზარეკლი.

იყო დრო, როდესაც შენ—გლეჯილი—არავითარი შეგობარა არს გუქვდა: შენ თვითონ იგი შენი თავის შეგობარაც და ჭარისუფალიც. შენ არასოდეს არს ეოფალსარ კარგ მდგომარეობაში, არც დღესა ხარ, მაგრამ იმ შექელეს დროს შინაც შენი მდგომარეობა მეტათ აუტანელი იყო: ეოფელგვარი აზრა, რომელიც შენ დაკუბადებდა, შენსივე უნდა ჩამქრალიყო, ეოფელგვარი ფაქტია, რომელიც შენში აღიმართდა, შენს არსებშივე უნდა ჩამწედა; ეოფელგვარი გრძობა, ეოფელი სურვილი, რომელიც შენს მოქმედებას დატანდა, დატანდა გულს ადგებდა, შენს გულსივე უნდა გამოქმედებოდა იგი, რომ შენ ვერაფერს გადასცემდი, ვერაფერს შენსივე: შარტო შენ, და მხოლოდ შენ უნდა გეტყოს შენსივე სურვილზე, სხვა არავინ იყო შენი შემბრავი, შენი თანამოქმედობა.

მაგრამ ქვეყანაზე ამ ქვეყანაზე, რომელიც მუდამ უსამართლობის, ძალმომრეობის და ათავსვარი ბორტუბის მორეკია დატანდა, ბეჭი ცვლილება ხდება და ეს ცვლილება შენც განიცადებ. იყავი შენ წინეთ? შენ იყავი მონა ე-ი, უბრალო ნიკოთა, უსულგულო არსება. შენ გიფლობებოდა იგი, როგორც მიწას, სხსლს, ტანისათვის, ცხენს და სხვ. შენ შეადგენდი შენი მფლობელის სრულს კუთვნილებას იგი, როგორც მისი ფეხსაცმელი, და ეოფელგვარ ადამიანურ უფლებებს მოკლებული იყავი. შენ დღე და ღამ ბორკალში გამუშავებდი და ქვეყანა უსარგებლოდ უფრებდა ამ უსამართლობას; შენ გეძღვნებ, როგორც უსულს საქმელს, და ქვეყანა ურცხვით აკანონებდა ამგვარ ძალმომრეობას; შენ მოკლებული იყავი ეოფელგვარ საკუთრებას და ქვეყანა მხარს აძლევდა ამგვარ აჯანყებას; შენთვის დახსოვდა იყო მამამკალიური. გრძობა, თანსური ბუნებრივად და სხვადასხვა ამართლებდა ამგვარ ცინიზმს—ადამიანის ბუნების სტანდარტს აკლებდა. ათასში ერთი თუ გამომჩნდებოდა იმასთან, რომელსაც შენ მსოფლით თავის გულში ეობადებოდა.

დრო იცვალა და შენ გადაქცევი ემიტ. რა იყო ემი? იგივე მონა მსოფლით ზოგაერთი ვითომდა ადამიანური უფლებით: ურცხვება ქვეყანამ შენში აღიარა სულა და გული, მაგრამ ადამიანური ეი არს—რადაც სხვანაირი, ბეჭით უფრო მდამადა. შენ მოკვდეს მხიერადეჩი საკუთრება, მაგრამ რა მნიშვნელობა ქონდა შენთვის ამ უფლებას, როდესაც შენ ქორ-მეკუბარში გველიდენ და ამით სსმუდამით გაშორებდი შენ საკუთარ კარ მადამის? შენ მოკვდეს საკუთარი თანა, მოკვდეს ნება, შეაღების მამა გამხდარიყავი, და ამით ვითომ ქვეყანამ დაკავაოფოდა შენი გრძობა—გრძობა ადამიანის და მამისა, მაგრამ ერთი მათხარა, რა მნიშვნელობა ქონდა შენთვის ამ უფლებას, როდესაც ერთ შეგნიერ დღეს ცოლს ადამიანსაველში გავიდადენ, შეიღეს დასავლეთში და შენს ქალიშვილებს მოასლებათ უმხადებდენ ბრწინაფალოთ ქალწულებს? როგორ ეი-ეფრებად მამან ქვეყანა? რას ფაქრობდა შენს? სრულებით გულგონილათ ეფრებოდა მამან ქვეყანა, ქვეყანა შენთვის არს ფაქრობდა, ათასში ორი თუ გამომჩნდებოდა ისეთი, რომელიც შენს ფაქრობდა, რომელსაც შენ ეობადებოდა.

დრონი იცვალენ. ემის უღელი მოკვდავ ქვეყანამ და დაგარქეს საუკუეი. რა არსი ნაუკუეი? ადამიანი, რომელსაც უფლებას აქვს, ან შამშადით მოკვდეს ანდა თავისი შრომის უმეტესი ნაწილი სხვას დაუთმოს და თანათონ ეი ნამცენებით დაკავაოფილდეს? შენ გავათავისუფლებს ე-ი. ჩამოგართვეს მიწა, უთმოს სხვას შენ ცხოვრებად არ შექმდი, და კითხრეს: თავისუფალი ხარო, რადგანაც ადამიანს ჭკობით ცხოვრება არ შეუძლია, შენც იძულებული გახდა, ადამი-

ხილვებში მას, ვისაც ქვეყანამ მაჰა არგუნა და გერმანია ის შენის შრომით, რომ ამ შრომისში შენი საკუთარი თავიც გამოგეტანება. როგორ დაგვიყვებს ურება ამგვარ მდგომარეობაში? ფიქრობდენ შენზე? უმეტესობა მტრულით თვალით გიყურებდა, უმიტრესობა ხანდახან მოგლიჯობის დროს შენზედაც ფიქრობდა; უმიტრესის უმიტრესობას კი თითქმის გულია შენტიოდა შენთვის; ცოდვაც არ უნდა თქვას ადამიანმა: მხოლოდ ლანძრავობდა ისიც მორიდებით, გაუბედავით: გულია შენტიოდა. სანამ ამგვარ გვლავლებას განიცდიდა, დიდმა დრომ გაიარა, მაგრამ მიუხედავად ამისა ქვეყნის შესუდვლას, ქვეყნის აზრი შენზე დადით არც ცვლიდა: წინეთ, როცა მონა იუავი ან არავითარ გონიბობას არ იწყებდა ქვეყნის გულში ან უფრო ხშირათ ზიზღის; შექმდებ და შექმდებ ზიზღი სიძულვლით გადაქცა და აქაქ თუ გაისმობდა მკრთალი ხმა სიბრალულეთს.

წინეთ შენ იუავი შეშინებული, მორიდებული, დაბნელებული, მაგრამ დრონი იცვალენ. ქვეყნის გულგრილობამ შენში განავითარა უნდობლობა: შენ თან და თან მიხედავი ამ უტყუარ დასვენებელ რომ გაჭირვებულს არავისი იმედი არ უნდა ქონდეს, კარდა საკუთარი თავის. ტანჯვამ და შევიწროებამ შენში განავითარა სულის სიძლიერე, გულის სიმაგრე და სიჯიჟანე. მთელი შენი ცხოვრება მითობიდან მოყოლებული დღევანდლამდე მხოლოდ სასწავლებელი იყო, სადაც შენ ერთაერთთა მასწავლებელი—ცხოვრება-გამზადებდა და გწრთინდა, რომ შეტეგო, თუ როგორ და რა გზით უნდა ბრძოლა ადამიანური ცხოვრებისთვის. დღეს შენ უკვე დაუწყებდა და ბრძოლის ველზე გამოხედა. ზარეული საკითხი, რომელიც ეხებება უკვდა შენს კეთილის მეთოდებს, ეს არის: გაქვს კი შენ საკმაო ძალა, რომ გამოარეგება მობიანო? ამ კითხვასზე პასუხის მიცემა იფრთხილი იქნება, თუ შეგხედავთ სახეზე მათ, ვისი ზარდაზარდაც შენ გააზარდა ადამიანთე. უკვდა შენს მტრებს დღეს სახეზე შიშო ესტება, — ამ შიშის ისინი უკვდა მდავენენ როგორ იცვლებას დრო! წინეთ ვის უშინდა შენი? დღეს კი შენი უშინათ და ეს შიში საუკეთესო მახეჩენებელია ამ გარემოების, რომ შენ საკმაოდ ძალმხეველი ხარ და ამ ძალას შენი მტრნი თვალს ვეღარ უსწორებენ. წინეთ თუ ზიზღითა და სიძულვლით გიყურებდენ, დღეს გეფიცებიან: შენთვის საკეთის მტერი არავიერა არა გვეხურსო. ურცხვით სტყუიან, არ დაუჭერენ! შენთვის მათ საკეთე არასოდეს არა სურდათ, არც დღეს ხუნთ და არც მოესურვებთ რადესმე. გულში დღეს უფრო ეჯავრებთ, დღეს უფრო სძულხარ მათ, მაგრამ შენი უშინათ და მდავენენ ამ სიძულვლას; თუთრ გიბილს განხეჩენენ მაშინ, როდესაც გულია გუბრავით შავი აქვთ. არ დაუჭერო, არ მოტყუდე! დღეს როდესაც შენ ძლიერი და ენა ადგმული გახილეს შენმა მტრვალეებმა (დღემდე ხომ ზარუტყუებთ გთვლიდენ!), ენას გიქაინებენ: შენ გონიერი ხარ; მათხარა, რა გინდა, რა გსურს და უკველითეფს აგისრულებთ, მზათ ვართ, გემსახურებთ! სტყუიან, არ დაუჭერენ! განა მათ კი არ იცოდენ, რომ შენ ადამიანი ხარ და მამსადამე ადამიანური ცხოვრება გინდა? იცოდენ, კარგით იცოდენ, დადიხანა, მაგრამ შენ მხოლოდ მონათ უნდობა და არასიერს შენთვის არ იმეტიბდენ. დღეს კი, როდესაც დაინახეს, რომ შენ ძალა გაქვს და მამსადამე შეგიბილს შენის საკუთარი ხელით მოაწყო შენი ცხოვრება ისე, როგორც ეს შენთვის საჭიროა, შენი მტრები ცდილობენ, რომ რაც შეიძლება მოგატყუონ, თვალები აგახვიონ და ცოტახე შეგაჭკონ, ზატარა დიდათ მოგახეჩონ. გაფრთხილდა, ჩემო მათა, არ მოსტყუდე, ახარ შედეგ! მათ რომ შენთვის რისიმე მოგემა გულით დომოდათ, შენწმუნე, დიდა დრო, ძალიან დიდა დრო ქონდათ, რომ ათასჯერ მოეცათ. დღეს კი ძალდატანებით მოტყუელი, ნაწყლობები შენთვის საჭიროა ახარ არის: შენ თვითონ შეგიძლია, აიღო ის, რაც შენთვის საჭიროა, და ნუღარ შედეგები, გასწო წინი და შენწმუნე, როგორც შენს შეგობას: იმდენს შენ არავინ არ მოგეცემს, რამდენსაც შენ თვითონ მისცემ შენს თავს.

დღეს შენ ხარ გლეხი ტანჯული, გაჭირვებული, დაჩაგრული, ადამიანურ ცხოვრებას მოკლებული. გუშინაც ასეთი იყავი; მაგრამ გუშინ შენ იუავი აგრეთვე სუსტი, დღეს კი ძლიერი ხარ; გუშინ არავინ არ ხედავდა შენში ძალას, დღეს კი ვეკლა ხედავს; გუშინ მტრის არ უშინდა შენი, დღეს კი ძალიან უშინა. დღევანდელი წამი დიდებული წამია. ამ გვარი წამი ტანჯული ადამიანის ცხოვრებაში ხშირი არ არის და ამიტომ ვეკლა დონე, მთელი შენი განიერება უნდა იხმარო, რომ რაც შეიძლება სარბათ ისარგებლო ამ დროთი. მტერი რეტდისხმულია, გაბრუნებული, ის ალბათ არ მოკლდა შენს ამგვარათ მომწიფებას და ამიტომ შენ დაამარცხებ. მას, გამარჯვება შენს ხელშია; თუ მოაწვევ შენი ცხოვრება ადამიანურათ, დღეს მოაწვევ; თვარა, თუ კი ეს დიდებული წამი ხელიდან გაუშვი, მაშინ უნდა სწო ძველებური უღლია: დადხანს ახარ გეღირსება რეგანი ცხოვრება. თუ განთავისუფელი მონობისკენ, ზარუტყული მდგომარეობისკენ, დღეს განთავისუფელი, თუ არა და უნდა ატარო მინის ბორკელი ვინ იცის, რადემიანს.

ი. გამარბელი.

სოფლის მასწავლებელთა კრების ბავო.

საბრალო სოფლის მასწავლებელი! არ იქნა ვერ გაიგო, რომ თანამედროვე წეს-წყობილებებში მისთვის კანონი არ არის დაწერილი: დაიბარებენ ქუთაისში, მიდის; დაითხოვენ, — ბრუნდება უკან. განა არ იცის მან რისთვის იბარებენ, ან რისთვის ერეკებიან ისე უკან?! იცის მაგრამ მონობაში აზრდილ ადამიანს ძნელათ შეუძლია თავის ქერქიდან გამოსვლა. თბილისის ჰედაგოგთა კრებაზე ერთმა ორატორმა თქვა: „რა არის ახლანდელი მასწავლებელი? ის არის პიროვნება დაკარგული არსება; ის ისეთი ადამიანია, რომელსაც საკუთარი ნება, საკუთარი აზრი არა აქვს. ბავშვობის დროს იმის პიროვნებას მის მაგვარივე მასწავლებელი ჩაგრავედა და ახშობდა, ხოლო სწავლის შემდეგ, როცა თითონ გახდა ყრმთა გონების მხაგვრელი, კიდევ იჩაგრება თავისი უფროსების თვითნებობისგან. ის უფროსის სახეზე კითხულობს თუ როგორი პასუხი უნდა უთხრას მას: იცინის მაშინ, როცა უფროსი იცინის და დაღვრემილია—როცა ის იღვრებება“.

სრული ქეშმარიტებაა ამ სიტყვებში. საზოგადოთ ყველა ჰედაგოგები და ყრმთო სოფლის მასწავლებლები ისეთ უზომო ვასაქირს და უფროსთა თვით-ნებობას იტანენ, რომლის ატანა მხოლოდ პიროვნება შეღობულ ადამიანს შეუძლია. ის იძულებულია იფიქროს და იმოქმედოს ისე, როგორც ეს მის უფროსებსა სურთ; იმ უფროსებს, რომელთა გონებრივი ძალა და სიფიზილე, ზნეობრივი სიფიქიე და სისპეტაკე ძლიერ საევეო მდგომარეობაშია. ათას გვარი მოწერილობა და ყრმთა დარიგება მხოლოდ იმას ღელავს, რომ მასწავლებელი ჩამოაშორას საზოგადოებას, დაამწყვდილოს სკოლის კედლებში და იქ გამოაღრჩოს თავისი გამბრწყინელი ხელმძღვანელობის წყალობით.

განახლებულ ცხოვრებას გზას ვერ აუქცევდენ ვერც სოფლის მასწავლებელი რა გინდ უხვი მოწერილობა მოსვლიდათ მათი უფროსებისაგან და იმ მართლაც მთელ ქუთაისის გუბერნიაში პირველ დაწყებით სასწავლებლებში სწავლება შეწყდა. დღევანდელ პირობებში სკოლებში სწავლის გაგრძობა შეუძლებელია მიგვიჩინაო“ დაადგინა მასწავლებელთა ყრმთა კრებამ ქუთაისში და მართლაც ასეა. დღეს ადამიანი სკოლაში ევლარაფერს ისწავლის: დღეს ჩენი სკოლა სოფელი და ქალაქია. დღეს გაკეთილებს თითონ ცხოვრება იძლევა სოფლის მოედნებსა

და ქალაქის ქუჩებში. მასწავლებლებიც იქ არიან საქირონი. ჯერ ნებართვა კრებისა ქუთაისში და შემდეგ უფარი—საუკეთესო გაკვეთილია სოფლის აღმზრდელთათვის.

ბ. კ—ძე.

ე უ რ ნ ა ლ - გ ა მ ე ტ ე ბ ი დ ა ნ .

ამ დღეებში ცნობილ ვარტენბერგს, რომელმაც განსაკუთრებით რკინის გზის მემანქანეთა და იმათ თანაშემწეთა გაფიცვის დროს ისახელა თავი საპატრიო დემოკრატიული მიმართულების მისმა თანამოსამსახურე ინჟინერებმა, ცნობილი ლიბერალის არშაკ ბაბოვის მეთაურობით. დიპლომის მიმცემნი, სხვათა შორის ამბობენ, რომ ჩვენი ამხანაგი ლ. ო. ვარტენბერგი ცნობილია, როგორც მეტათ ჰუმანიური, ყოვლად პატიოსანი, გულკეთილი და კეთილის მყოფელი კაციო. (იხ. გაზ. „Кавказъ“, № 106). და ამისათვის ჩვენ არ გვჯერა, რომ მათი ვარტენბერგი თავის ქვეშევრდომთ ოდესმე ცუდთ მოქცეულა. როგორ გონია. მკითხველს: ამით დამტკიცებულია მათი ვარტენბერგის ყოვლად პატიოსანი და მეტათ ჰუმანიური ხასიათი? ჩვენ ვგონია რომ ბ-ნი ინჟინერებს და ინჟინერტენზიოლოგებთ ტყუილათ შეუწუხებიათ თავი. მხოლოდ ერთი მნიშვნელობა აქვს იმათ განცხადებას, სახელდობ—ის, რომ ბ-ნი ვარტენბერგის საქციელი იმათთვის არა თუ სათაქლო და გასაკიცხი არ ყოფილა, არამედ მეტათ მოსაწონი და სასურველი. მაგრამ ამაში ჩვენ აქაჰდისაც დარწმუნებული ვიყავით. ნაყოფი ხისაგან და ხე ნაყოფისაგან იცნობების,—სწორეთ ჩვენ ინჟინერებზე და ინჟინერტენზიოლოგებზე ითქმის, მხოლოდ ჩვენ არ მოველოდით, რომ ისეთ დროს, როცა საზოგადოება ყოველგან უსამართლობას და სიბნელეს ებრძვის, ჩვენი ინჟინერები ასე ურცხვათ გამოეკიდებოდნენ ისეთ კაცს, რომელიც ყოველ ფეხის ნაბიჯზე თელავდა და ამკირებდა თავის ქვეშევრდომთა პიროვნება და ადამიანურ ღირსებას.

ყველამ იცის. რომ ჩვენში მოიპოვებინ ისეთი ვაჟბატონები, რომლებიც არა მკითხებებს როლს თამაშობენ. ისიც იციან, რომ ამ ვაჟბატონებში პირველი ალაგა ბ-ს კლამს უჭირავს. „ცნობის ფურცლის“ № 2800-ში, იგი ხელახლა გაიძახის, რომ ჩვენი ხალხი სწორეთ რომ ავტონომიური იაია. მართალია პირდაპირ ავტონომია მხოლოდ რამდენსამე ალაგას იყო მოთხოვნილი (სახელდობ სად? რათ არ ამბობთ, ბ-ნი კლამო!); სხვაგან თუმცა ხალხს არ უხსენებია სიტყვა ავტონომია (თითქო სადმე მართლაც ეხსენებოდა ხალხს ეს სიტყვა!), ხოლო ის, რასაც ხალხი პრაქტიკულათ თხოულობს, იმის შესრულება შეიძლება მართლ ავტონომიური მმართველობის შემწყობითაო“. გამოდის, რომ ხალხს არ ესმის, რასაც იგი თხოულობს, მან არ იცის, თუ როგორ, რა სიტყვით გამოხატოს თავის სურვილი და მისწრაფება. და აი მას ბ-ნი კლამი ვექლობას უწევს: მართალია სიტყვა ავტონომია ხალხს არ უხმარია თავის მოთხოვნების გამოსახატავათ, მაგრამ ეს მას უფიქრობით მოუვიდა, და აი მე, როგორც ინტელიგენტი და ხალხის აპეკუნი, ვაცხადებ, რომ ხალხს ეროვნული, კარ-ჩაკეტული ავტონომია სურს და სხვა არაფერი! ჩვენ გვინდა ავტონომია მხოლოდ იმით, რომ ამას მოითხოვს ხალხის სარგებლობა და თვითმართებლობა“. ხალხი ბრყვი და უგუნური კმნილებაა. თავის სარგებლობას ვერ ხედავს, თორემ იგი არასოდეს ეროვნული ტერიტორიული ავტონომიის წინააღმდეგი არ იქნებოდაო.

კმარა, ბ-ნი კლამო! გეყოფათ! დამილოცია თქვენთვის სახეობით „ავტონომია“. ნუ გგონიათ, რომ ჩვენ შეგვეშურდა თქვენი სახელი, თქვენი შარავანდელი შემოქმედა, ვინაიდან თქვენ პირველათ მოითხოვეთ ქართველი ხალხისთვის ავტონომია. მაგრამ ნუ დაივიწყებთ კი იმას, რომ ქართველი ხალხის მაგიერ ქართველი თავდაზნაურობა გაძლევთ თქვენ ბანს. თუ თქვენ სხვებს უკეთებთ, რომ ხალხს ამოფარებინა ზურგს უკანო, ნუ გეწყინებათ, როცა პირში გიპასუხებენ, რომ თქვენ თითონ თავდაზნაურობას ამოფარეთ ზურგს უკან და ეს საყვედური ბევრათ უფრო სამართლიანი იქნება.

რუსეთის ქრონიკა

18 აპრილისათვის (1 მაისი) ვარშავაში ელოდენ მშვიდობიან მანიფესტაციას, მაგრამ პოლიციამ წინ-დაწინე გამოაცხადა ქუჩებზე შეკრების ნებას არავის მივცემთო. ამ დღეს დაკეტილი იყო ყველა ფაბრიკა, ქარხნები, მაღაზიები და სახელოსნოები; მთელი ქალაქი შეკდარს გაგდა: არც ტრამვაის ვაგონები იყო, არც ეტლები. 12 საათზე ვრონისა ქუჩაზე გაჩნდა დიდი ბრბო (500 კაცამდე), მიიარ-მოიარა ის ქუჩები სადაც მუშა ხალხი ცნავრობს, და მალე ათი ათასამდე კაცი შეიყარა ერთათ. მანიფესტანტებმა ააფრიალეს წითელი დროშები და იერუსალიმის ხეივანისაკენ გაემართენ; მაგრამ არ გაუვლიათ ასი საყენი, რომ ცხენების ქენებით დაეტაკენ ხმალ-ამოღებულ ულანებზე; ულანებს ქვეთა ჯარი მოჰყვა. ოფიციალურ გაზეთში ასეა აწერილი ეს მანიფესტაცია: კარგათ ვერ ჩაიარა 18 აპრილის (1 მაისის) დღემ ვარშავაში. თერთმეტ საათიდან დაიწყო ხალხმა თავის მოყრა, შემდეგ დაუწყეს თავდასხმა და რევოლუციების სროლა სალდათებსა და პოლიციელებს, ასაფეთქებელი ყუმბარაც ისროლეს. ზოგ შემთხვევაში ჯარი იძულებული იყო იარაღისთვის მიემართანა და ამიტომ მოკლულებიც არიან და დაჭრილებიც. დღის 11 საათზე ვრონისა და ხოლოდნას ქუჩების კუთხეში პოლიციელმა დანახა რომ ვიღაც კაცი აშკარათ არიგებდა პროკლამაციას. პოლიციელმა სცადა მისი დაჭრა და ამ დროს გაისმა რევოლუციის ხმა; ტყვია არ მოხვდა პოლიციელს; სამაგიეროთ ყაზარმის დარაჯმა ესროლა პროკლამაციების დამრიგებელს და იქვე მოჰკლა. მოკლული აღმოჩნდა ტენიკურ შკოლის მოსწავლე კარლ შონერტი 19 წლისა. 12 საათზე კორმელიტია ქუჩაზე შეიკრიბა ორასამდე კაცი, წითელი დროშა ააფრიალეს და ერთ სახლის კარების შემტრევა მოინდომეს. ორი პოლიციელი ცდილობდა წესიერების აღდგენას, მაგრამ ამათ დანებით მისკვიდენ. პოლიციელებმა სროლა ასტეხეს და ბრბოც დაიშალა. პირველ საათზე შეიკრიბა სლიუკაის ქუჩაზე ორათასამდე კაცი, ააფრიალეს წითელი დროშა და ორ საათზე მარშალკოვსკაზე გავიდენ, მაგრამ აქ პოლიციელებს და ჯარის კაცები შეხვდენ. ხალხიდან რევოლუციები გაისროლეს და მძიმეთ დაიჭრა უბნის ზეღამხედველი ვეხუტა. პოლიციელებმა და სალდათებმაც ესროლეს, ხალხი გაიქცა და ადგილზე დატოვეს 25 მოკლული და 20 დაჭრილი; დაიჭირეს 50 კაცამდე. საღამომდე ქალაქის ბევრ ადგილს იკრიბებოდა ხალხი, მაგრამ პოლიციის ან ჯარის გამოჩენისათანვე გარბოდენ. ვენის ვოკზალის პირდაპირ ზუთ ყაზახ რუსს ესროლეს ყუმბარა: დაიჭრა სამი-ყაზახი, პოლიციელი და ორი ქალი. ყაზახის ცხენები სამივე მოკვდა. აფეთქების ძალა ისე დიდი იყო, რომ მთელს ქალაქში გაიგონეს; ახლო-მახლო სახლის ფანჯრები სულ ჩაიღწეა; ერთი ცხენის თავი ნახეს სხვა ქუჩაზე... ათ საათზე ხალხი შეიკრიბა

ზომპოვსკიას ქუჩაზე და სრულად დაუწყეს მოძრაობა ჯარის კაცებს; როცა ორი ჯარის კაცი დაიჭრა, რაზემაც თოფები გაისროლა, ხალხი გაიქცა, ადგილზე დარჩა ოთხი მოკლული, დამე მშვიდობიანი იყო. (ვ. დ.).

18 აპრილს (1 მაისს) ლომში არეულობის დროს 8 კაცი დაიჭრა. (ვ. ს.)

ამავე დღეს კალიშში ჯართან და პოლიციასთან შეტაკება მოუვიდა 4000 კაცი, რომელიც 1 მაისის საღმისასწაულოთ შეკრებილიყო ქალაქგარეთ. ხალხს უცემინა ჟანდარმებისათვის, დაუჭრია 2 სტრატეგი და პოლიციელებისათვის იარაღი აუთამყვია. ჯარს ხალხი ჩევილიყვებამის სროლით დახვედრია, ჯარსაც თოფი დაუხლია და 3 კაცი მოუკლავთ. ჯარის მხრი დაჭრილა 1 ოფიცერი. (რ.)

ოდესაში პოლიციას ირადის საწყობი აღმოუჩინია.

6 აპრილს ქალაქ კიშინიოვში ჟანდარმებმა საიდუმლო სტამბა აღმოაჩინეს და შეიპყრეს კაცო და ქალი, ცოლ-ქმარი, სძორეთ იმ დროს, როცა ესენი სარევილიუციო პროკლამაციებს აწყობდნენ. (პ.)

7 აპრილს ოდესაში გაიჩრა პოლიტიკური საქმე როცა კისა, რომელსაც „სარევილიუციო პროკლამაციების გავრცელება“ ბრალდებოდა (პ.).

იმავე დღეს ვილნაში გაიჩრა საქმე 17 წლის მილენერისა, რომელიც „სარევილიუციო პარტიას ეკუთვნოდა“. მილენერს 1 თვით და 7 დღით დაპატიმრება გადაუწყვიტეს (პ.).

ამ დღეებში პლოცკში მთელი კრება დაიჭირეს, დაპატიმრებულთა შორის იმყოფება პოლონეთის ცნობილი მწერალი ადამ ნემბროვსკი (პ.).

ვლადიმირის გუბერნატორმა საჯაროო უფროსებს ბრძანება გაუგზავნა, ყველა არაკეთილსამიყვო და საბჭო პირთა სია შეადგინეთ და გამოიგზავნეთ. ერთმა საჯაროო უფროსმა უარი განაცხადა, რისთვისაც გუბერნატორმა ადგილიდან დაითხოვა (ვ. ა.).

20 აპრილს ნევის ქარხანაში, რომელშიაც 10 თასამდე კაცი ზეშაობს, რადიკ ჩოქოლი დაიწყო. მუშებმა აქაქ სიტყვები წარმოიტყვეს. „ხალხმა მუშაობაზე ხელი აღმო“ და „ურა“-ს ყვირილით გარეთ გამოვიდა. ამ დღეს მუშაობა არ ყოფილა (ს. ო.).

როსტოვში (დონის) ამას წინათ ბოქაულმა ლეონტიევმა თავის ნებით პოლიციელებს თავი მოუყარა და მოსწავლენი აიკლო. მთავრობამ ბოქაული ტიონებობისთვის ჯერ სამის დღით დაპატიმრა და მერე პოლიციელების თანაშემწედ დანიშნა (ს. ო.).

20 აპრილს ხერსონის საჯარო ბიბლიოთეკაში ექიმ ქალს იაკოვინკოს მოხსენება წუკიობას პირგოვის კრების შესახებ. რეზოლიუცია დაეწერა ყვირილითა და აღტაცებით მოუხსენიათ, მერე კი ქუჩაში გასულან და დემონსტრაცია მოუხდინათ. (რ. გ.).

22 აპრილს პეტერბურგში ბეკდითი საქმის მოღვეწეთა დარბაზში შესდგა კრება. პეტერბურგელ გაზეთების ასოთ ამწყობთა წარმომადგენლების. კრებას დაესწრა 18 სხვა და სხვა გაზეთის წარმომადგენელი. ნოვ, ვა. ასოთ ამწყობები არ იყვენ მოპატივებული, რადგან მათ ბოიკოტი გადაუწყვიტეს.

უქმე დღეებზე დასვენების შესახებ კრებამ შემდეგი გადაწყვიტა:

1) იუქმონ: ყველა კერა დღეები, აღდგომა და აღდგომა—მეორე დღე, შობა და შობა—მეორე დღე, ამას გარდა შემდეგი დღესასწაულები: ახალი წელიწადი, ნათლის ღება, მირქმა, ხაჩეა, ამაღლება, სული წმიდის მოგვენის პირველი დღე, ფურის-ცვალება, ღვთის მშობლის მიძინება, ღვთისმშობლობა, ჯვართ-ამაღლება, ნიკოლოზობა (6 დეკემბერი). 2) რადგან ვაზ. „პრავეტ ვესტნი.“ ასოთ-ამწყობები აქამდისაც ისვენებდნენ აღნიშნულ უქმეებზე, ეს გადაწყვეტილება მათთვისაც საავალდებულოთ ჩაითვალოს. 3) ეთხოვოს პეტერბ. ვაზ. თანამშრომლებს, მხარი მისცენ ასოთ-ამწყობთა ზემოხსენებულ გადაწყვეტილებას. 4) იმ ასოთ-ამწყობთ, რომელნიც არ შეუერთდებიან ამ გადაწყვეტილებას, საყვედური გამოეცხადოს და მათი ვინაობა გაზეთებში გამოქვეყნდეს, 5) ეთხოვოს რუსეთის ყველა გაზეთებს, გადაბეჭდონ ეს გადაწყვეტილება.

კრებაზე წაიკითხეს ჰივეის ზოგიერთ სტამბის ასოთ-ამწყობთა განზრახვა შესახებ საერთო არტელის დაარსებისა ყველა ასოთ ამწყობთათვის. კრებას არ მოეწონა ეს აზრი და არტელს ბეკდითი საქმის მოღვეწეთა კავშირი ამჯობინა.

გარდა ამისა, კრებამ დაადგინა, რომ ეს ზემოთ მოყვანილი გადაწყვეტილება საავალდებულო იქნება აგრეთვე მომავალ გამოცემათათვის.

უცხოეთის ქრონიკა

პირველი მაისის საზღვარ გარეშ.

ვენა პირველი მაისის დღესასწაულმა ვენაში შევნიერთა ჩაიარა. დილას შესდგა 67 კრება, რომელთა პროგრამა პირველი მაისის მნიშვნელობას შეეკავდა. აუარება ხალხი გაემართა ჩევილებსამებრ. პარტიებისაკენ (ვენის ვეებერთელა პარტია) პარტიებში მანიფესტანტებმა თავი მოიყარეს 46 სხვა და სხვა შენობაში, სადაც შეხაფერი სიტყვები წარმოითქვა. საღამოს ექვს საათზე ხალხი ქალაქში დაბრუნდა იმავე წესრიგით.

ბუღავეში, პირველი მაისის დღესასწაულთაში 20000-მა მუშამ მიიღო მონაწილეობა, დამოუკიდებელ უნგარეთის პარტიის შენობის წინ მანიფესტატებმა თანაგრძობა გამოუცხადეს ამ პარტიას და საყოველთაო არჩევნების უფლება უსურვეს.

ციურხია მაისის მანიფესტაციაში 7000 მუშა იღებდა მონაწილეობას. ანარხისტებს მიქონდათ. შავი დროშა, რომელზედც შემდეგი წარწერა იყო: „Proletarier aller Länder, bewaffnet Euch“.

რომი პირველი მაისის დღესასწაულმა მშვიდობიანათ ჩაიარა პოელს იტალიაში. მოხდა ჩევილებრივი კრებები, რომლებზედაც ილაპარაკეს იტალიის შინაგან და გარეყე პოლიტიკის შეახებ. ამ კითხვებს სოციალიზმის თვალთახედვის ის რით შეეხენ.

ბელგია, გენტში, სადაც ყველაზე უფრო თვალსაჩინოთ ჩაიარა მისისი დღესასწაულებმა, სოციალისტების ყველა კლუბები წითელი ბაიარლებით იყო შემკული. მრავალი მუშა გაიფიცა ამ დღეს. მანიფესტანტებმა დიდი კონცერტი გამართეს.

შევრთებული შტატები. ჩიკაგოში ამ ჟამათ მეეტლეთა გაფიცვა სწარმოავს. გარდა იმისა რომ გაფიცულთა რიცხვი მეტის მეტათ გაიზარდა, გაფიცულთ და გაფიცვის დამარღვევთა შორის ფრიალ მედგარი შეტაკება ხდება.

ს ო ზ . ფ ლ ე მ ი ს ბ ლ ე მ ხ ე ბ ი ს მ ზ ზ ო მ ა რ ი ო ბ ა .

გაზ. «ივერიის» რედაქციაში 28 აპრილს შესულა სამი გლეხი სოფ. ფლევიდან და შემდეგი განუცხადებოთ თავიანთ მემამულეებზე:

სოფელ ფლევიდან გახლავართ. ჩვენი სოფლის მამულეები თავ. როსიკო ამირაჯიბსა და ს. თარხნიშვილს ეკუთვნის. ჩვენ ამ თავადების ღალა გვემართა. ზოგი მივეცი, ზოგიც დარჩა, რადგან მისაცემი არა გვებადა-რა. კვირას, 24 აპრილს, ჩვენს სოფელში თავ. როსიკო ამირაჯიბის მოურავი—ვანო აბაშიძე, ერთი სტრაჟნიკი და სამი კახაი ამოვიდნენ და გვითხრეს: სოფ. აბისში უნდა წამოხვიდეთო, ბოქაული—ლევან უზნაძე და როსიკო ამირაჯიბი გაბარებენო, ჩვენ ამ დროს არ გვეცალა, მიცვალებული გვეყვანდა, კლბოს ვუმზადებდით და ამიტომ ვუთხარით: ეხლა არა გვეცალიან და, როცა მოვიცლით, გაახლდებითო. მიცვალებულის ქალმაც ეს გაუმეორა, რაკი დახვდით, რომ ძალაზე იდგნენ, წასვლაზე დავთანხმდით და ვთხოვეთ, ორიოდე წუთი გვაცალეთ და ფეხთ ჩაგვაცმევინეთო, მაგრამ არ დაგვაცალეს, დავვირეკეს ხუთი კაცი და აბისში წაგვიყვანეს. იქ ასამდე კახაი შემოგვარტყეს და გვემუქრებოდნენ. ადგილიდან არ დაიძრათ, თორემ ყველას დაგზოცავთო. როსიკო ამირაჯიბმა და ბოქაულმა მუქარა დაგვიწყეს, თუ ღალა არ მოგვციათ, ყველას ახოვ-ულიტავთო. ჩვენ მოვასხენეთ, მობრძანდით და, თუ იხოვოთ რამე, ინებეთ თქო როსიკო ამირაჯიბმა ჩვენი სიტყვა მუქრათ მიიღო და ბოქაულს დაუტრუსულა. შემდეგ თოფები დავვიმიზნეს და გამოგვიცხადეს, თუ ახლავე არ მიგაკით, აქვე დაგზოცავთო. ჩვენ შეგვეშინდა და ვთხოვეთ, მგას ნუ გვიზამთ, გავვიშვით, თითოს თითო ცალი ხარი გვეყავს, გავყიდით და მოგართმევთ. ორი საათი მიწაზე ვისხედით, ადგომისა გვეშინოდა, სიკვდილს გვიქადდნენ. მერე გამოგვიცხადეს, ორი კაცი თავდებათ დასტოვეთ, თქვენ კი წადით, საცა გინდათ იშოვეთ ღალის ფული, როცა მოგვტანთ, ამათაც გავანთავისუფლებთო. სამნი წამოვედით. გზაში წყალი გვეკონდა გასავლელი. უკან როსიკო ამირაჯიბი და იმის მოურავი უხეზებით გამოგვედევინენ და სწორეთ იმ დროს დაგვეწვივნენ, როცა წელამის წყალში შევედით. ორივენი იარაღში ისხდნენ. ცხენები წყალში შემორეკეს, გზა გადავიღობდეს და მთარახებიც ცემა დავვიწყეს, გინდა თუ არა ღალის ფასი ახლავე უნდა მოგვეცეთო. ვეხვეწებოდით, ვეშუღარებოდით, მაგრამ ჩვენი მუდარი არ შეიწყნარა და ზურგზე ტყავი აგვადრა. როსიკო ამირაჯიბმა ერთ ჩვენგანს ცხენი მივადო და წყალში წააქცია, ჩვენ იმ კაცს მივეშველეთ და ავაყენეთ. როსიკომ და მოურავმა ცემით რომ გული მოიგერეს, გავფარებოდით, ჩქარა ჩამოიტანეთ ფული, თორემ დაგზოცავთო, და თავი დავკანებდეს. ჩვენც წამოვედით. თავდებათ დარჩენილი ორი კაცი გომში წაიყვანეს. გზა-და-გზა სციუნდნენ და ემუქრებოდნენ, ი რადაც კომიტეტი და აგიტატორებია, მოგვეცი, თორემ ისეთ დღეს

დაგაყენებთ, რომ სულ თავბედი იწყევლოთო. ძალზე დაღებული გლეხები გომში ჩაეყვანათ და თავდები მოეთხოვათ. ორი დღისნერი კაცი გამოჩოდა,—მიხა გოგატაშვილი და სანდრო მამაცაშვილი, რომელთაც როსიკო ამირაჯიბს ჩვენი ვალი გადაუხადეს და ჩვენი ამხანაგები გამოაშვებინეს. ჯერ-ჯერობით ამით გათავდა ჩვენი საქმე, მერე რა იქნება, არ ვიცით.

საზოგადოთ, როსიკო ამირაჯიბი გვაწუხებს. დღიურზე ორ კოდ ღალას გვახდევინებს. აუ ღობო და მწყანოლი ვთესეთ, ამაშიაც ღალა უნდა გადავიხადოთ. თითო კომლს ერთ საბალახის ქათამს გვართმევს, ერთსაც ღალისას, მიწხათ ამბობს, თქვენნი ქათამები ზალახსა სწიწნიან და მაგის ბაეი უნდა მომცეთო. გარდა ამისა თითო კომლი მოვალეა შობასა და აღდგომას თითო მანეთი და თითო ქათამი მიართვას. თითო კომლი ვალდებულია წელიწადში ექვსი დღე მიეხმაროს. გლეხს ათი უღელიც რომ ჰყვანდეს და ერთიცა, სულ ერთია, თითონ, მთელი თავის საქონლით 6 დღე უნდა იმუშაოს ამირაჯიბის სასარგებლოთ. ახლა გვეუბნება, რაკი სამუშაო არა მაქვს, თითო კომლმა 15 მანეთი უნდა მომცესო. თუ ვერ ვიშოვეთ და დაუგვანეთ, გვაცემინებს. ღალის გადახდის დროს ძალიან გვაწვალებს. ძნა, საცა გვეტყვის, იქ უნდა წავიღოთ. თუ საქირო იქნება, ძნა 40 ვერსის მანძილზე უნდა წავიღოთ. ასე გვიწერია პირობის ქალაღში. იქავე სოფლან მახლობლათ ტყე გვაქვს. შემოდგომაზე ქაღები შინდა ჰკრეფენ ხოლმე, ამაზედაც ღალა უნდა გადავიხადოთ. ერთმა გლეხმა შინდის ღალა არ მისცა, ქალი არ მყავს და არც მომიკრუვაო. ამის გულისთვის ეს გლეხი როსიკომა და მოურავმა გააწვივნეს და სცემეს. კანონიერ საბალახეს ხომ ვიხდით, მაგრამ ამირაჯიბმა არც ეს იკმარა და სოფელზედ მეტს 30 მან. გვახდევინებს. სამი ღოჯი რომ ყავდეს ვისმე, ერთი ბატონმა უნდა წაიყვანოს. თუ ცხენი ყავს ვისმე, მოვალეა როცა ბატონს დასჭირდება ცხენაღსა, გორსა და სურამში წაიღეს. საზოგადოთ უბაჟოთ არც არაფერი გვაყავს და არც არაფერი გვაქვს. ასე და ამ გვარად ვიყვლიდებოთ და ვხედავთ, რომ ამ ყოფაში მარტო ჩვენა ვართ. ჩვენი მეზობლებიც გატარებულნი არიან, მაგრამ სად ჩვენა და სად სხვება? როსიკო ამირაჯიბი ყოველთვის გვაშინებს და გვემუქრება, თუ ჯიუტობას დაიწყობთ, მოგკლავთო, თოფს სროლაც კარკი ვიცო და ხანჯლის ხმარებაცო.

ახლა არ ვიცით, როგორ მოვიქცეთ. ვიცით, რომ ზღ-მეტი ღალა (ცხენი, ქათამი, ღორი, შინდი თხუთმეტი მანათი, შველა და სხ.) არ უნდა გადავიხადოთ, მოვალე არა ვართ, მაგრამ საქმე იმაშია, რომ ჯერ ერთი, არა გვაქვს, არა გვაბადია-რა და მეორე, რომ გვეკონდეს კიდევ, ამირაჯიბი ძალაზე დგას, სხეები მოჰყავს, გვაცემინებს და გვართმევს. არ ვიცით, რა ვქნათ და როგორ მოვიქცეთ, გავუძლიანდეთ—არა გამოვარა, არაფერი შეგვიძლიან, არ გაუძლიანდეთ და ასეთ დღეში ვართ. ერთი სიტყვით, ჩვენს სოფელში აღარ გვეცხოვრება, უნდა გადავიკარგოთ სადმე, მეტი გზა არ არის.

ჩვენი აზრით ასეთი განწყობილება გლეხთა და „ბატონს“ შორის ტიპიურია საზოგადოთ ქართლის ცხოვრებაში. მხოლოთ, აქ ის თავის „განვითარების“ უმაღლეს წერტილამდინ მისულა. ჩვენ ისეთა მაგალითებიც ვიცით, რომ გლეხებისგან თხოულობენ იმ პურის გამოსაცხობ შეშას, რომელსაც ღალათ იღებენ და ასე გასინჯეთ სანთეისაც კი, რომ იმ პურას ქამის დროს სახლი გაანათონ. და ამ ასეთი მემამულეები, როგორც თ. ამირაჯიბი ყოფილა მოღვაწეებთ თიფლებთან ჩვენ ინტელიგენტებში და მეგობრული განწყობილება

აქვთ მათთან. გლენების კითხვაზე კი, როგორ უშველოთ თავსო, მხოლოდ ერთი პასუხის მიცემა შეგვიძლია: მათ უშველის მხოლოდ მათი შეგნება და შეერთება, აქ და მხოლოდ აქ არის ხსნა და იმედი...

ბიუროკრატია და მუშათა მოთხოვნანი.

მეტათ საინტერესო სურათს გვიყენებს წინ ბიუროკრატის გაიძვერაობიდან გახ. „СЫНЬ ОТ“-ს მეთაური წერილი, რომელიც შეეხება პეტერბურგში მომხდარ ფაბრიკის ინსპექტორების კრებას. ეს კრება, როგორც მისი „მოღვაწეობის“ შესახებ ნახევრათ ოფიციალურ განცხადებიდან ჩანს, ამტკიცებს, რომ ყველა მუშები ვაფიცვის დროს თავიანთ უმთავრეს მოთხოვნებში იმეორებენ **კრების და სიტყვის თავისუფლებას და პიროვნებისა და ბინის ხელშეუხებლობას**. ამ სიტყვებში მუშათა უმრავლესობა გულისხმობს ვიწრო პროფესიონალურ მოთხოვნებს. ინსპექტორების ამ საგანზე მუშებთან მოლაპარაკებიდან გამორკვეა რომ **კრების თავისუფლება** მათ ისე ესმის, რომ კანონით უფლება უნდა მიეცეს მუშებს მიილაპარაკონ თავიანთ საჭიროებებზე და გამოძენონ გზა ამ საჭიროებებთან დაკავშირებულს. **სიტყვის თავისუფლება** კი იმას ნიშნავს რომ კანონით უფლება ქონდეთ ამ საჭიროებათა დაკავშირებულის შესახებ თხოვნების შეტანისა სათანად დაწესებულებაში; **ბინისა და პიროვნების ხელშეუხებლობა** კი უდრის მუშის განთავსებულების იმ საფორტესაგან, რომელიც მოელის მას დღეს არსებისა და გაჩრქვის სახით, როცა ის თავის გაჭირვებულ მდგომარეობაზე ლაპარაკ იწყებს და თხოულობს ქირაობის პირობის შეცვლას. აი ასეთი დასკვნა გამოუდგენია მუშათა მოთხოვნებისაგან იმ ბიუროკრატულ დაწესებულებას, რომელსაც საფაბრიკო ინსპექცია ეწოდება და რომელიც ითვლება კანონით მუშათა ინტერესების დამცველად.

ხსენებული გაზეთი შენიშნავს: ექვს ვარუშა, რომ მუშებში ისეთი განუვითარებელი ელემენტები ურევია, რომელიც მართლა ვიწროპროფესიონალიურ მნიშვნელობას აძლევს სიტყვის და კრების თავისუფლებას. პიროვნებას და ბინის ხელშეუხებლობას. დარწმუნებული ვართ იმაშია, განავრობს გაზეთი, რომ კრების წევრებშია, თვით სა-მინისტროს სამრეწველო განყოფილებაშიც ბევრი მოიპოვება ისეთი რომელსაც ასე ვიწროთ ესმის „სამი თავისუფლების“ ფორმულა, მაგრამ ამასთანავე შეუძლებლათ მიგვაჩინა დავენდეთ ამ კითხვაში სამრეწველო განყოფილებას და დაეუჯროთ, რომ ასე გულუბრყვილოდ და ბავშვრათ ესმოდესთ ის „თავისუფლებანი“ მუშათა უმრავლესობას. მოსალოდნელია, რომ „კრებების წესიერი მიმდინარეობის“ დასაცვლათ მოწვეული იყვნ „კეთილმოაზრე“ მუშები, რათა „მოთხოვნისათვის სასურველი მიმდინარეობა“ მიეღო შეკლდინებდნ. მაგრამ ამ პირობებშია კი შეუძლებელია ის ეთქვა მოლაპარაკეთა უმრავლესობას, რასაც მას თავზე ახვევენ თუ კი ასეთი „უმრავლესობა“ შეუძლებლად, ხსენებულ თავისუფლებათა აზრის გამართლებას, მაშინ შესაძლებელი იყო უბრალოდ ეთქვათ, რომ მათ ეს თავისუფლება ესმის, როგორც **თავისუფლება** ცხოვრების ყველა შემთხვევისა და საჭიროებისათვის, და არა ისე ხელოვნური, ადვოკატური, ხრიკებიანი განმარტება მოგწონებია, როგორც, კრების მიერ გამოხატუებულია.

იგივე კრება, განავრობს გაზეთი, აღიარებს, რომ „თუმცა მუშათა უმრავლესობა არ განვითარებულა ჯერ იმ ზომამდე, რომ ნათლათ ქონდეს შეგნებული მაგისი ინტერესები, მაგრამ იგი მიყვება მოწინავე რაზმს, რომელიც მიაჩნია მუშა კლასის ტემპარიტ ინტერესების ნამდვილ დამცველად“. თუ ასეა, ამოაბს გაზეთი, უეჭველია უმრავლესობას, რომელიც ამ კრების წევრებს ესაუბრებოდა; გაფიქრო ექნებოდა სხვა ლაზერებები, რომელიც მოწინავე რაზმის დროშაზე აწერია სიტყვის და კრების თავისუფლებას და პიროვნების ხელშეუხებლობასთან ერთათ, როგორცა მაგალიათი საყველთაო, თანასწორო, პირდაპირი დაფარული არჩევანი, ანა და კიდევ ბუკედის თავისუფლება. საინტერესოა, როგორ ესმის ეს მოთხოვნანი მუშებს? ნუთუ, აქაც შეიძლება ვიწრო პროფესიონალიური განმარტებოა. მართლაც, საკვირველი სულისა და თავის პატიონი დაღვენდელი ბიუროკრატია მისი ბუნება ისეთია, რომ მას არ შეუძლია არ წაბილწოს თავისი შეგნებით ყვეელი წმინდა მოძრაობა. ასე რომ არ იყოს, ვისთვის არის დღეს საიდუმლო პროლეტარიატის მოთხოვნის შინაარსი! ვინ არ იცის რომ ამ მოძრაობის ყველა მოთხოვნა ისეთია, რომ ძირიან-ფუნდამენტით უარყოფს დღევანდელს წესწყობილებას და ყოველ გეარ თავისუფლებასაც მხოლოდ ამ მოძრაობის მოწინავე რაზმის დროშაზე ემ-

ლევა სრული და ვრცელი შინაარსი. ყველასთვის აშკარაა, რომ მუშათა კლასის პარტიასთან (მოწინავე რაზმთან) ვაჭრობა შეუძლებელია, მასთან ან მის წინააღმდეგ, ან რა არის მისი დამახასიათებელი! მაგრამ ბიუროკრატია მიანიც ევაჭრებოდა და მხოლოდ ამის ნაყოფია ის მართლაც აბლაკატური განმარტებანი, რომელიც „СЫНЬ ОТ“-ის მეთაურმა გაგვაცნო.

საზრანგეთის ისტორიიდან

(1848)

I. ბურჟუაზიის გაბატონება.

(შემდგომ*)

მაგრამ ხარტის აღდგენა კიდევ არ ნიშნავდა ბურჟუაზიის ბატონობის დაკანონებას. ხარტია იყო კომპრომისი ძველ და ახალ თავად-აზნაურობას და ბურჟუაზიას შორის. რაკი რევოლუციამ პირველი განაძევა და მეორე გაბატონა, ცხადია ხარტიც შესაფერათ უნდა შეცვლილიყო და ბურჟუაზიის ფაქტიურ უფროსობას სრული იურუდიული გამოხატულება მისცემოდა. პალატა შეუდგა ხარტის გადასინჯვას. მან დატოვა ყველა ის მუხლები, რომელიც პროლეტარიატს ხელს უკრავდა და მის კაპიტალისტთა საწველ ფურათ ხდიდა (როგორც მაგ. აკრძალვა ვაფიცვის, ოც კაცზე მეტისაგან კავშირების გამართვის და სხვ.), ამას გარდა მილიციონერთა თავის ხარჯით გამოწყობის დაკანონებით მუშები განაძევეს საერო მილიციიდანაც. ეს გამარჯვებულთა ერთსულთა დაიარღვა მაშინ, როცა ნადავლის ვარიებებს შეუდგენ. გამოჩნდა, რომ შეძლებული ბურჟუაზია იყოფა ორათ—ფინანსისტები და მრეწველნი, რომელთა ინტერესი ხშირათ ერთმანეთს ეწინააღმდეგება. განხეთქილება გამსესხებელს და მსესხებელს შორის წინ წამოდგა. პირველნი, როგორც გაბატონებულნი და კმაყოფილნი, გიზოს მეთაურობით „შემჩრებელი ლიბერალიზმი“ მომხრეთ გამოვიდენ, ხოლო მეორენი, როგორც ბანკირთაგან დამოკიდებულნი და ცოტა უკმაყოფილონი ბაროს მეთაურობით „მოძრაობის ლიბერალიზმს“ მიემხრენ, და აი პალატაში დაიწყო «ძმათა ბრძოლა». ბარომ მოითხოვა ვაჭეთის გიროს გაუქმება. გიზო წინააღმდეგ და განაცხადა: «გიროსა საჭიროა, რადგან ეს დამამტკიცებელი საბუთია გამოცემლის ცნობილ კლასის წევრობის». უმრავლესობა დაეთანხმა ორატორს და თავისუფალი პრესა ფულის პატრონთა მონაპოლითა გადააქცია. ოპოზიცია თხოულობდა საარჩევნო ცენზის, არა, რასაკვირველია, სრულიად მოსპობას, არამედ იმდენათ შემცირებას, რომ საშვალო ბურჟუაზიას ხმა მიჩიქებოდა (300 ფრ. მაგიერ 200-ს ამრჩეველთათვის, ხოლო ასარჩევისათვის 500 ფრანკი). ამ წესით 32 მილიონ მცხოვრებში საარჩევნო უფლება ეძლეოდა მხოლოდ 240 ათასს! ამის წინააღმდეგ ამხედრდენ დოკტრინერები, ეს დემოკრატიაო! მაგრამ ოპოზიციას მიემხრენ მოღარიბებული აზნაურები—ლეგიტიმისტები და რეფორმა ვაფიდა. ორას ათას შეძლებულს ჩააბარეს კანონმდებელთა არჩევა. ეს კიდევ არ კმარა, დეპუტატთა მიერ დამტკიცებული კანონი შეიძლება უარყოს პერთა პალატამ, მაშასადამე საჭიროა ამ დაწესებულების ხელში ჩაგდება, ე. ი. პერთის ბურჟუაზიისათვის ბოძება. პალატა შეუდგა თავად-აზნაურობის ამ უკანასკნელ საბუდაროს დანგრევას. მაგრამ რადგანაც პერთა უმრავლესობა ბურჟუაზიის წინააღმდეგია და თავის თავის სიკვდილზე არ დათანხმდებია, ამიტომ „უქაზით“ მეფემ შექნა 35 პერი ბურჟუა. ამით შეეყენა თავის მომხრე უმრავლესობა და ზედა პალატა ქცედა პალატის შინა ყმათ გადაიქცია. ბურჟუაზია არც თვით მეფეს

*) იხ. „მოგზაური“ № 15 აპრილი 1895 წ.

ენდობოდა, შეიძლება მან რაიმე მიზეზით ოდესმე პირი იბრუნოს ისევე აზნაურობისაკენ და პერობა მხოლოდ მათ მისცესო. საჭიროა მისი უფლება ამ შემთხვევაში შეიზღუდოს და კანონით იძულებული იყოს პერობა უმთავრესათ ბურჟუაზი და მათ მოსამსახურეთ მიანიჭოსო. თანახმათ ამ მოსაზრებისა დამტკიცდა შემდეგი კანონი: კარლ მეათეს მიერ ბოძებული პერობა უქმდება, ეს ტიტული შეიძლება მიეცეს: პალატის თავმჯდომარეთ ნამყოფთ, დიდი ქალაქის მოურავთ ხუთი წლის სამსახურის შემდეგ, იმ ფაბრიკანტებს, ვაჭრებს, ბანკირებს და მესაკუთრეთ, რომელნიც იყვნენ წევრათ ან ვაჭართა საზოგადოების, ან დეპუტატთა პალატის ან გრობის და ამასთანვე იხდიან 3,000 ფრ. პირდაპირ გადასახადს წელიწადში; დასასრულ პროკურორთ, აღმირალებს, სასამართლოს თავმჯდომარეთ, ჯარის უმფროსთ და პრეფექტთ. პერთა პენსია და ჯილდო მოსპეს.

ამ გვართ შეძლებულმა ბურჟუაზიამ ხელთ იგდო მონოპოლია აზრის (პრესა), შეიარაღების (მილიცია), კანონმდებლობის (პალატები). ამ ერთიანათ გაბურჟუაზებულ წყობილებას თან ახლავს ძველის წესის მხოლოდ ერთად ერთი ნაშთი—სასახლე და ტახტი. მაგრამ მეფის არჩევით, ლუი ფალიპეს კენჭის წყალობით გამეფებით ტახტიც ერთიანათ განაახლეს, რესპუბლიკის დაამსგავსეს. მეფე ბურჟუაზთა კომიტეტის უბრალო საპატოთ თავმჯდომარეთა.

ერთი სატყეით იგლისის მონარქია იყო ერთი აქციონერთა კომპანია დაარსებული საფრანგეთის საერო სიმდიდრის საწარმოებლათ; მისი დივიდენდი იყოფოდა მინისტრების, პალატების, 240 ათასი ამრჩევლების და მათ ამყოლ-დამყოლთა შორის. ამ კომპანიის დირექტორია ლუი ფალიპე, სწერს მარქსი. ამ კომპანიამ თავისი თავი გამოაცხადა „კანონიერ ქვეყანათ“ და მით დანარჩენი ქვეყანა კანონს ვარემ დააყენა. და აი უკანასკნელი, გაყვლიფილი, მოტყუებული, პატივ ახილი, შეშფოთდა, ადგა და ახალ მოვლენილ ძალათ ბატონებს ომი გამოუცხადა. (ვინ იყვენ ეს ახალი მებრძოლნი?)

2. ხალხი.

შეძლებული ბურჟუაზიის გაბატონებამ მთელი ერთი გაყო ორ მეტ-ნაკლებ ნაწილათ და თვითველ მათგან მისცა ახალი სახელწოდება. გაბატონებულ უმცირესობას დავრქვა **ბურჟუაზია**, დამორჩილებულ უმრავლესობას **ხალხი**. ხალხისაგან განიღვენა ბურჟუაზია და ბურჟუაზიისაგან ხალხი. ხალხის ნიშნობლივ თვისებათ გამოცხადდა ეკონომიაში—შრომა, „შრომელი“, პოლიტიკაში „კანონიერ ქვეყნიდან“ გამორიცხვა, ე. ი. ყველა ის ვინც უშრომლათ არ ცხოვრობდა და პოლიტიკური უფლებები არ ქონდა შეადგენდა ხალხს. ამით წიქნა ილიუზია ორივე ბანაკში. ბურჟუაზიას ეგონა ხალხი ბურჟუაზიის არ შეიცავს, ის ერთი ჩვენი მოწინამდმდევე კლასიაო; ხალხს კი წარმოედგინა ჩვენს რაზმში ბურჟუა არ მოიძებნება, ჩვენ ყველა ერთი ვართ და თუ ბანკირთა უფროსობა მოვიცილეთ მშვიდობა და კაცთა შორის სათნობა ჩამოვარდებაო. მან ბურჟუაზიით მიიღო მხოლოდ თინანსისტები და ფაბრიკანტები, ხოლო ხალხი პროლეტარათ. ნამდვილათ კი ხალხს შეიცავდა საი კლასი: წვრილი ბურჟუაზია, წვრილი მესაკუთრე გლეხობა და პროლეტარიატი. ამათ აერთებდათ უფლებობა და გაბატონებულ ბურჟუაზიასთან ბრძოლა. ამ ბრძოლაში ესენი ერთმანერთს ენბარებოდენ. ქუჩაზე ერთათ გამოდიოდენ, სასამართლოში ერთათ წარდგებოდენ, ერთი და იგივე დეკლარაციები იცავდენ,—ერთი სიტყვით ქირში ერთათ იყვენ. ამ გარემოებამ შექმნა ილიუზია მათი ერთობის და ძმობის. მაგრამ ამ ბრძოლაში

თვითთველი მათგანი იბრძოდა თანახმათ თავისი კლასიური ბუნებისა და ინტერესებისა. ეს სხვა და სხვაობა ნათლათ უნდა გამოჩენილიყო საერთო მეტრის დამარცხების შემდეგ და ხალხის ნამდვილი სახეც აშკარა ყოფილიყო.

როგორია ამ კლასების ბუნება, როგორია მათი ინტერესები?

წვრილი ბურჟუაზია. 1829 წ. აღწერით საფრანგეთში ითვლებოდა ერთ მილიონ ას ათასზე მეტ მოპატენტრე (29 მცხოვრებზე 1); აქედან თუ გამოვაცლებთ „კანონიერ ქვეყანას“, დაახლოვებით; დანარჩენნი აქნებან წვრილი ვაჭარმრეწველნი. ამათგანს პარიჟში იყო 55 ათასი. მარტო მეღვინენი ითვლებოდენ აქ 30 ათასამდე. ამათ მიუმატეთ მათი თანამოზიარენი, თანაშემწენი, წვრილი მოხელენი თავისუფალი პროფესიის მექონენი, ინტელიგენციის დიდი ნაწილი, სტუდენტობა, გლეხთა შეძლებული ნაწილი და სხვა და გამოვა რომ წვრილი ბურჟუაზია ერთობ დიდი ყოფილა.

ძარღვი წვრილი ბურჟუაზიული წარმოების არის კრედიტი. უკრედიტოთ ერთ დღესაც ვერ იბოგინებს კრედიტის შოვნა შეიძლება ბანკის და კერძო პირებისაგან (ჩარჩები). მაგრამ რადგანაც ამ დროს დიდი წარმოება ფებს იღვამდა და დიდ კრედიტს საჭიროებდა, ბანკებიც მის მოთხოვნილებას აკმაყოფილებდენ და წვრილ წარმოებას არაფერი რჩებოდა. მეორე მხრით, სესხათ აღებისათვის საჭირო იყო საში კაცის თავებობდა, ვექსილის მომცემის, ამღების და კიდევ მესამე პირის. აი ამ უკანასკნელ როლს ასრულებდა კერძო პირთა ბანკები, რომელთა საშუალებით ვექსილი ხურდავდებოდა საფრანგეთის ბანკშია და „გასამსჯელოთ“ ბევრს იღებდენ, ასე რომ ამ გზით მიღებული სესხი ჯდებოდა არა ნაკლებ 30 პროცენტის, მაშინ რადესაც შეძლებული მრეწველნი სესხს იღებდენ პირდაპირ, უდავიდარაბოთ (მათი სია იყო შემდგარი). წვრილი ბურჟუაზია თხოულადა მესამე პირის მოშლას ან და სახელმწიფოს მიერ დამხურდავებელ კანტორების გახსნას. მაგრამ ამით ბანკირები იზარალებდენ, და რადგანაც სახელმწიფო ბანკირების ხელში იყო, ცხადია არც ერთი ეს მოთხოვნილება არ კმაყოფილდებოდა. იგლისის რევოლუციის შემდეგ ფინანსისტების მთავრობამ 30 მილიონი გადადვა ვაჭრობის კრიზისის შესამუშებებლათ, ამათგან მხოლოდ 300 ათასი გადაიღვა პატარა დამხურდავებელი ბანკის დასაარსებლათ პარიჟში, რაც შემდეგ წელს უფულონით დაიკეტა. იმავე წელს მარტო პარიჟის თეატრს მისცა მთავრობამ ერთ მილიონზე მეტი სუბსიდია! თუ კი ასეთი უკრედიტობა იყო პარიჟში, რა უნდა ყოფილიყო პროვინციაში, სადაც „საფრანგეთის ბანკს“ არც ერთი განყოფილება ამ დროს არ ქონდა. ბანკარები ყვლიფდენ წვრილ ბურჟუას არა მარტო კრედიტის გაძვირებით და გაძნელებით, არამედ ბირჟის საშვალებითაც. ცნობილია რომ წვრილი შეძლების ბატონნი ძრიელ ეტანებან ბირჟაზე თამაშს, ფასიან ქალაქების ყიდვა-გაციღვას და ასე უშრომლათ გამდიდრებას. ამ დროს პარიჟის ბირჟაზე იყო 3 მილიარდი სახელმწიფო აქციები და ამდენივე კერძო კაპანები. პირველთა ფასი დამოკიდებულია სახელმწიფოს პოლიტიკურ მდგომარეობაზე, მეორეთა ფასი კი თვით კაპანათა გარანტიანზე და საქმის წყევანზე. ბირჟაზე მოთამაშემ წინდაწინ უნდა გამოიანგარიშოს როდის რა მოხდება და როდის რა ქალაქის ფასები აიწვე-დაიწვეა. მაგრამ რადგანაც ბანკირები, ეს ბირჟის მესვეურნი, იმავე დროს სახელმწიფოს მესვეურნიც და კერძო კომპანიების პრივილეგიების მიმცენნი იყვენ. ცხადია ბირჟაზედაც ისინი ბატონობდენ და მომავალ ამბებს არა თუ ტყობილობდენ, არამედ მათ მოხდენაში თვითონ იღებდენ მონაწილეობას და ასე

ბირჯაზე თვალხილულათ თამაშობდნენ. პოლიტიკური ასპარეზიდან გამოდნენილი და მთავრობის საიდუმლოებათა უზრუნველყოფის ბურჯაზე ალაღბდნათ თამაშობდა და ბანკირებისაგან იკრებოდნენ.

როგორც ხედავთ, გაბატონებული ბურჯუაზია დაეპატრონა ქვეყნის ფინანსებს და დაანგრია წერილი ბურჯუაზიის კეთილდღეობა. წერილი ბურჯუაზიის ასეთ მდგომარეობაში დაბადდა მისი იდეოლოგია. წარმოადგა მთელი რიგი რეფორმატორებისა, რომლებმაც მთელი სოციალური კითხვა კრედიტის კითხვით აღიარეს და იათი, ან მუქითი კრედიტით „ხალხის“ გაქურდვის ძირიანათ ამოგდება (პრუდონის საბანკო პროექტები). მეორე მხრით, იათი კრედიტის მოცემა შეუძლია მხოლოდ სახელმწიფოს, ხოლო სახელმწიფო კი ძირითად კრედიტის მომხრეთ ხელშია—მასთანადავსაჟიროა მათი დამარცხება და სახელმწიფოს ხალხის, დემოკრატიისათვის გადაცემა. დემოკრატიული რესპუბლიკა,—აი წერილი ბურჯუაზიის დროში. იშუა, ბურჯუაზიული დენოკრატია

ამნაირათ, წერილი ბურჯუაზიის ეკონომიური იდეალია პირველყოფილისა საკუთრების შერჩენა, ამით ის უკავშირდება საშვალს და სხვილ ბურჯუაზიას, მაგრამ ამ იდეალის მიღწევა მას სურს ისეთი ეკონომიური ცვლილებით, რომელიც ავიწროებს შეძლებულთ, არ ანებებს მეტის-მეტათ გამდიდრებას, ცილი ქონების მოგროვებას და მასზე დიდათ ამაღლებას. მას სურს არა კაპიტალისტური ცარცვა-გლეჯის (ოსპობა, არამედ მისი შეკეთება, შეშინება და დამორჩილება. ის აქ წინ ელოდება კაპიტალისტების ბუნებრივ განვითარებას და ამით კონსერვატიულ როლს თამაშობს. მაგრამ ამ როლის შესასრულებლათ ის საჭიროებს პოლიტიკურ ძალას, დემოკრატიულ წყობილებას და—აქ ის რადიკალია. პოლიტიკურ ასპარეზზე გამოდის დემოკრატიული პროგრამით და უახლოვდება პროლეტარიატს. ამ ნივთიერ ორპარტიისაგან მომდინარეობს ბურჯუაზიული დემოკრატიის პოლიტიკური ორპარტიობა: ის არის ყოჩაღი, გაბედული, შემეტვეი, როცა აქედან წერილი ბურჯუაზიის ცხოვრების გაუმჯობესებას გამოელის და მოხმარებთ პროლეტარიატი ეგულება; მხდლით უკან დაშვები, მოლაღატეა, როცა მთელ ბურჯუაზიულ საკუთრებას პროლეტარიატისაგან განსაცდელი შოელის. ამიტომ მისი ბიარახტარნი მემარჯვენეთა მიერ შეშინებული მარცხნივ გადაიწვიან, მემარცხენეთა მიერ დაფრთხობილი მარჯნივ მიდინან, ამ წაღმა-უკუღმა ტრიალით ვერც ერთს ვერ აკმაყოფილებენ და სამარცხენით მარცხდებიან.

წერილი გლეხობა. ეს ერის ყველაზე უმრავლესი ნაწილი, ყველაზე ნაკლებ პოლიტიკურ როლს თამაშობს. ის ამ დროს 23 მილიონამდის იყო, მარა მის დაუკითხავათ და დაუხმარებლათ ხდებოდა რევოლუციები, იცვლებოდა დინასტიები, მყარდებოდა ახალი წყობილება—ერთი სიტყვით ცხოვრება დულდა და გადმოდულდა. რა არის ამის მიზეზი? აი როგორ ხსნის ამას კ. მარქსი: „თვითვეული გლეხის ოჯახი სხვისას თითქმის არაფერს საჭიროებს; ის თვითონ ქმნის თავის მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებელ ნივთთა უდიდეს ნაწილს; იმას აქ უფრო მეტი დამოკიდებულება აქვს ბუნებასთან, ვინემ საზოგადოებასთან. ნაჭერი მიწა, გლეხი და მისი ოჯახი; იქავე მეორე ნაჭერი მიწა, მეორე გლეხი და მისი ოჯახი. ყველა ამის რამდენიმე დიუქინი შეადგენს სოფელს, სოფლის რამდენიმე დიუქინი—პროვინციას, და ასე საფრანგეთის ერის უმრავლესობა შედგება ერთგვარი სახელების უბრალო შერთებით, სწორეთ ისე როგორც ერთ ტომარა კართოფილი—ტომარაში ჩადებული კართოფილითაგან. რამდენათ წერილი გლეხობა ცხოვრებს ისეთ ეკონომიურ პი-

რობებში, რომელიც მთელ მის ცხოვრებას, მის ინტერესებს და გონებას საერთო დაღს ასეავს და მით სხვა კლასებს მტრულათ უპარდაპირებს—იმდენათ ის კლასთა რამდენათ წერილი გლეხთა შორის არსებობს მხოლოდ ადგილობრივი კავშირი, რამდენათაც მათი საერთო ინტერესი არ ქნის მათ შორის საზოგადო საერთო კავშირს, საზოგადო პოლიტიკურ ორგანიზაციას—იმდენათ ისინი კლასს არ წარმოადგენენ. ამიტომ მათ არ შეუძლიათ დაიცვან თავისი კლასიური ინტერესები თავის სახელით. მათ არ შეუძლიათ თავის-თავის წარმოადგენენ მთელი თვითონ იყვენ ისინი. სხვებმა უნდა წარმოადგინონ“

(შეშდგება იქნება)

ბ-ნო რედაქტორო!

უმორჩილესათ გთხოვთ ამ ჩემს წერილს ადგილი დაუთმოთ თქვენ გაზეთში. *)

ამს წინეთ ბ-ნი ვ. ნ. თავის ვრცელს წერილში („მოგზაური“ № 13) სხვათა შორის მეც მომიხსენია: „წინამძღვარიანთ-კარის მღვდელმაც ა. ჯალიაშვილმა კარგათ დაიმსახურა ხალხის ყურადღება. 20 მარტს, როდესაც გაღმა-გამოღმა საზოგადოება ერთათ უნდა შეყრილიყო, წინ გადაუდგა ხალხს და დაუწყო ქადაგება, რომ არ შეყრილიყვენ ერთათ. მეგრე რომ ვერაფერს ვახდა, ხალხს მიამახა დაცინეთ: „სეკრეტარი“—ვიცი ვინც გვეყოლებათ, მაგრამ „პრედსლედატელსაც“ გაივებთ. მხოლოდ ორივეს უფთხილდით ყვევა ამ მოგატაოთო“...

ეს სუყველა ბოლომდე დიდი სიტუვე-კლის წამებაა. მე ვეჭობ, რომ ბ-ნი ვ. ნ.—ს ჩემი პირადი ცნობა ქონდეს, ან თვითონ ყოფილიყო ზემოთ ნათქვამი სიტყვების გამგონ—მოწამე და არ ვიცი რად უნებებია მას ჩემთვის ასეთი ჩირქის მოცხება.

ჩვენ ერთის კვირით აღრე ვიცოდით, რომ ს. წინამძღვარიანთ-კარში გლეხთა ყრილობა უნდა მომხდარიყო. მე, ბ-ნი ვ. ნ., არამც თუ არ განმიძრახნია ამ ყრილობისათვის ხელის შეშლა, პირ იქით, როდესაც ს. ზაქაროში (ჩემი სამრევლო), მიცვალბულის დაკრძალვის შემდეგ, ადგილობრივი გლეხები შემეკითხენ მომავალ ყრილობის საგნის შესახებ, მე მათ გავაცანი ახლანდელი გლეხთა მოძრაობა და ერთ მათგანს—შეჩინაბარს მიხა ჩინაძეს, გადავეცი „ივერიისა“, თუ „ცნობის ფურტლის“ №-რი, რომელშიაც აწერილი იყო წილქნელ გლეხთა მოთხოვნილებები. რით გინდათ შეურვიოთ ეს ფაქტი თქვენ მიერ აღიარებული სილისწამებას!

აი საქმე რაში იყო. 20 მარტს ჩვენს სოფელში მოიყარა თავი ჩემი მრევლის გლეხობამ, რომელსაც შეურთოდენ კოაპრტიდგან მოსული გლეხებიც, მალე ჩვენს პირ და პირ, ხვე გალიმან, გამოჩნდენ გურამიანთ-კარებშიც და გაჩერდენ წვევის ნაპირას. იგინი თხოულბდნენ, რომ აქეთ უზნელები იქით გასულიყვენ; ხოლო უკანასკნელი თავიანთკენ იწვედენ. აი, ბ-ნი ვ. ნ., აქ ამოვიღე ხმა ჩვენი სკოლის მასწავლებლების ბ.ბ. მელია და ხატის-კაცის თანადაწარებით და მოწმობობით და ვურჩიე ჩვენებურებს, რომ ესენი-კი არა, თვითონ გურამიანთ-კარებში გამოსულიყვენ აქეთ, რადგანაც უმრავლესობაც აქეთაა და ადგილი სახერხობ-მეთქი. ბევრი ყოყმანის შემდეგ გურამიანთ-კარებმა დასძლიეს აქეთ უზნელებს და შეიერთეს თავისთან, ხოლო ჩვენ მასწავლებლებითურთ კრების მოთავის განკარგულებით ჩვენდა გასაკვირვებლად აგვეკრძალა კრებაზე გასვლა-დასწრება.

ამას უწოდებ, ბ-ნი ვ. ნ., „ქადაგებას“, ჩემ მიერ ხმა ამაღლებულს ხალხის ყრილობის დასაშლელათ?! ნეტა საიდან მომტკმანეთ „სეკრეტარი“ და „პრედსლედატელი“!

სხვებთან ერთათ ბ-ნი ვ. ნ. ილია ჭავჭავაძისა და გივი სტაროსელსკის ჯაშუშიც გამხადა. ბატონო! ენდეთ პატიოსნებას, რომ გ. სტაროსელსკის ვერც კი ვიცნობ, თუმცა მეზობელია, და „ჭავჭავაძე კლდე ათი თვეც იქნება თვალთ არ მინახავს და საიდან მომაქციე იმ „ზოგიერთთა პირებში“, რომლებმაც გლეხის ყრილობების შესახებ ჩახახარეს სტაროსელსკის და ჭავჭავაძის..

მღ. ა. ჯალიაშვილი.

რედაქტორო! ი. პ. როსტომაშვილი.

*) ეკმაყოფილებთ მღ. ჯალიაშვილის თხოვნას. შემდეგ ნომერიში მის საპასუხოთ დაიბეჭდება ჩვენი კორესპონდენტის წერილი. რედ.